

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

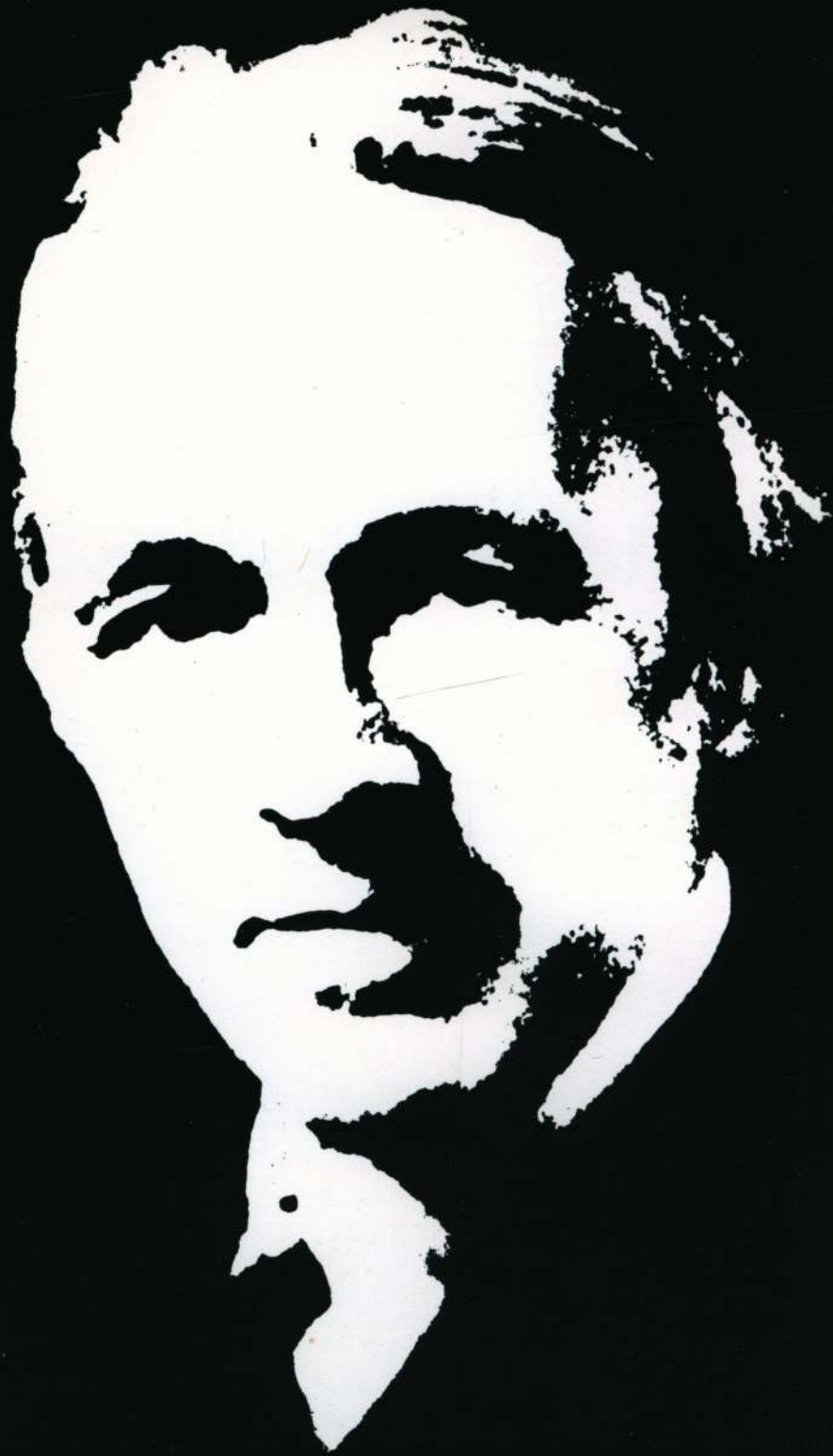
bibliotek70

Det kompromisløse frisind

Et skrift om Thomas Dossing

PAMFLET 14

Det kompromisløse x frisind

Et skrift om Thomas Døssing

Tekst: Thomas Døssing, Hans Kirchhoff,
Erik Allerslev Jensen og Børge Sørensen

Redaktion: Per Nyeng
Forord: Mogens Fog

En kamp i frihedens o

□ Kun få embedsmænd og andre ledere af større offentlige organer, »væsen'er«, er af samme støbning som Thomas Døssing. Hovedparten søger forsigtigt at værne om deres områdes renommé ved at undlade skarpe udtalelser og upopulære politiske standpunkter. Døssing har imidlertid både som biblioteksdirektør og senere med sit kritiske syn på nazismen og besættelsesmagten og de politiske samarbejdspartier med utrættelig styrke udtalt sine meninger og sin kritik af »de gamle« samarbejdspartier.

Der har altid, synes jeg, været noget kompromisløst over hans standpunkter. Dette for så vidt i modsætning til hans fremtræden, som det bl. a. skildres i denne pamflet, ikke alene som en skarp debattør, men som privat et muntert og morsomt menneske.

Jeg kunne, i hvert fald indirekte, have haft et indtryk af ham tidligt i min tilværelse, for Døssing var i 1908 til 1912 underbibliotekar ved Statsbiblioteket i Århus, hvor min far, dr.phil. Emil Fog fra 1906 til 1919 var bibliotekar.

De to havde meget til fælles. Døssing var før og som biblioteksdirektør især optaget af folkebibliotekerne, og selv om min far var an-

sat ved et »videnskabeligt bibliotek«, var han optaget af at vende denne akademiske verden udadtil mod befolkningen. Det var en af grundene til, at han indrettede ca. 20 bogkasser med faglitteratur, som vandrebiblioteker, beregnet på forvaltning af lærere i stationsbyer. I 1911 holdt Fog i biblioteksforeningen et foredrag: »En biblioteksreform«, hvori han kritiserede bogsamlingerne og til en vis grad blev støttet af »underbibliotekar Døssing«. Fogs foredrag førte til en længere diskussion, som er refereret i Bogsamlingsbladet i december 1911 og januar–februar 1912.

Døssing udrundet af et grundtvigiansk miljø og min far præget af 1890'ernes studentersamfund havde således idémæssigt samme opfattelse af befolkningens krav på og behov for bøgernes verden.

□ I efteråret 1941 foreslog læge Poul Astrup, senere overlæge og professor ved Rigshospitalet, at vi sammen skulle opsøge Christmas Møller, som efter tysk krav var blevet afskediget fra alle sine politiske positioner og foreslå at udgive et foreløbigt, legalt blad med artikler og nyheder, som var standset af den dansk-tyske censur.

anstændighedens navn

Vi opgav forslaget for ikke at prisgive vore navne i et offentligt blad, men da Frit Danmark som illegalt blev startet i maj 1942, skrev Christmas Møller den ledende programartikel, og Døssing var medlem af den første redaktion. Allerede i 1941 havde Thomas Døssing i Studentersamfundet holdt et foredrag, der blev udgivet som pjeces: »Stene for brød«, og som blev en afgørende reveille til oprustning af modstandsbevægelsen. Døssing blev som de fleste af medlemmerne af den første ledelse arresteret i slutningen af 1942 og tilbragte flere måneder i dansk fængsel på tysk ordre.

Som omtalt i denne pamflet havde Sovjetunionen nægtet at modtage en gesandt af de danske samarbejdspolitikere, men så gerne en repræsentant for »det kæmpende Danmark«.

Vi i Frihedsrådet var enige om at bede Døssing påtage sig hvervet. Hans accept var uforbeholden og modig.

Gesandt Døssings ophold i Moskva blev vanskelig. Sovjet havde vist hellere set en »rigtig« diplomat på posten og hjalp ikke Døssing meget. Men Døssing udførte sit hverv med den rolige balance, som var en

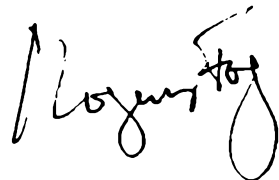
side af hans væsen, der kom frem, når den for sagens skyld var påkrævet.

□ Alligevel blev hans sidste år ikke tilfredsstillende for ham, snarere fulde af skuffelser. Han var stadig en kompromisløs kritiker af de gamle politikere og kunne ikke affinde sig med Frihedsrådets kompromis i den første efterkrigstidsregering.

Selv om han ikke var marxist lod han sig opstille for DKP i det første frie valg, men opnåede ikke mandat.

Jeg tror, han var en skuffet mand, da han døde i 1947. Det havde han ikke fortjent! Hele sin tilværelse havde han arbejdet og kæmpet: »I frihedens og anstændighedens navn« for at bruge et af hans egne udtryk – og uforbeholdent. Han fremsførte, hvad han anså som den nødvendige kritik, og det uanset hvilken risiko, det kunne udsætte ham for.

I vor nutids krise og trusler mod social og kulturel velfærd og nationalt selvstyre, er der brug for personligheder af Døssings markante støbning.

Troens og talens frihed

Af Thomas Døssing

»Af Aandsfrihedens Historie« hed en foredragsrække, Thomas Døssing holdt i Danmarks Radio efteråret 1937. Foredragene blev samme år udgivet i serien Radiobøgerne. I forordet til den trykte udgave skriver Døssing bl.a.: »Åndsfrihedens historie må nødvendigvis blive en historie om kampe og martyrier, betegnet ved navne som Luther, Bruno, Galilei og Milton, ved begivenheder som reformationen, den franske revolution og vore dages totalitære staters ensretning af åndslivet. Spændingen mellem samfundets fremadskridende socialisering og hævdelser af det enkelte menneskes frihed gør problemet mere brændende i vore dage end nogen sinde før.«

Det flg. afsnit er hentet fra det afsluttende foredrag om verdenskrig og reaktion.

□ Har den frihed, vi forkynder fra demokratisk side, ingen begrænsning? Jo, den har én meget vigtig begrænsning. Det er i nyeste tid, også her i landet, blevet almindeligt fra visse sider, særlig fra en vis side, at bruge den borgerlige frihed til at hindre andre i at bruge den. Jeg tænker på den propaganda, som er ledsaget af terror, forsøg på at sabotere ytringsfriheden ved at erobre talerstole og tale om alt andet end det foreliggende emne. Også på den grove forsyndelse mod al diskussionsfrihed, som består i at udslynge en række påstande uden skygge af bevis, som regel i form af injurier. Og endelig på den direkte vold, overfald på anderledestænkende.

Jeg har så tit haft lejlighed til at se samtlige de misbrug, jeg har nævnt, at jeg må have lov til i frihedens og anstændighedens navn at protestere. Det er det, Grundtvig kalder Ulv og Bjørn, altså dyriskhed. Her gælder ingen frihed, og det må være det offentliges sag at sikre den fri, demokratiske ytringsfrihed under rolige og sømmelige former. Der er overhovedet ingen mening i, at der

skal være fuld frihed for en agitation, der har til hensigt at tage friheden fra os andre. Det er en pervers tankegang at påberåbe sig ytringsfriheden hertil.

Betydeligt farligere end de direkte angreb på åndsfriheden er den frygt, der synes at have grebet en mængde i øvrigt normale medborgere. Frygten for at virke udæskende, frygten for at vække forargelse ved sine meninger, frygten for, at ens medmennesker ikke er voksne nok til at tåle menneskefrihed. Man har tit en uhyggelig følelse af, at alle mennesker pludselig er blevet gamle, parate til at dø af skræk.

Det er engang sagt her i radioen, at vi alle med eller mod vor vilje gør de store kulturbevægelser med, at vi også til en vis grad må blive revet med af den reaktionens bølge, der nu går over verden. Herimod blev sagt de kloge og sande ord, som har historiens vidnesbyrd for sig, at der ganske vist gives bølgedale og bølgetoppe, men at der ingen steder står skrevet, at ethvert menneske til enhver tid og på ethvert sted skal gøre enhver bevægelse med.

Åndsfriheden har tit været truet, tit måttet kæmpe. Der har også været tider, hvor dens tilhængere måtte gå i katakomberne, ganske som nu. De vil stå op igen, og så har det ingen interesse at mindes forfølgerne. Langt snarere dem, der bøjede knæ for afguderne. Det er nemlig det interessante ved at leve i en reaktionens tid, at den sætter ting og personer på plads. De rigtige kulører kommer frem bag de tilfældige partifarver. Såkaldte konservative viser sig at besidde et ægte frisind, og hos andre regner den røde farve af ved den første reaktionære byge.

Lad mig slutte med et gammelt citat, der i disse år virker med en tragisk patos: »At have ret til at sige sandheden er en nødvendig del af menneskets åndelige atmosfære.« Det er rigtigt, hvor den ret, sandhedens ret, ikke findes, kvæles åndslivet.

De, der endnu ikke er ramt af forkalkningen, som endnu har råd og mod til at have en mening, må netop nu klart vedkende sig den europæiske kulturs ældgamle arv, som også er en dansk arv, som også er Grundtvigs arv, troens og talens frihed.

□

Folkebibliotekernes ubestridte førstemand

Af Erik Allerslev Jensen og Børge Sørensen

Thomas Døssing er den egentlige skaber af det moderne danske folkebiblioteksvæsen, og hans historie er de danske folkebibliotekers historie, udtalte Erik Allerslev Jensen i nogle mindeord i forbindelse med Døssings død i Moskva 1947.

I to store artikler i Bogens Verden 1982:7 og i Bibliotek 70, 1982:12 af henholdsvis tidl. biblioteksdirektør Erik Allerslev Jensen og leder af Bibliotekscentralens bibliografiske afdeling, Børge Sørensen bliver denne indsats nærmere beskrevet og gransket. Den flg. tekstmosaik bygger på disse to artikler, begge skrevet i anledning af 100-året for Døssings fødsel.

Børge Sørensen: Thomas Døssings usædvanlig stærke position i biblioteksvæsenet og hans sidste bevægede år, har i nogen grad gjort ham og hans indsats til en myte. Selv om der utvivlsomt kan peges på fejltagelser, så står tilbage at ingen enkeltperson som han har præget folkebibliotekerne i de første 20 opbygningsår efter pionertiden. Han bærer hovedansvaret for det organisatoriske og administrative grundlag, som efterfølgerne kunne bygge næsten uændret videre på de næste 25–30 år.

Men det der måske set i lidt længere perspektiv forekommer mere betydningsfuldt er den kompromisløshed, hvormed Døssing bankede de grundlæggende kultur- og bibliotekspolitiske ideer fast i bibliotekarernes og offentlighedens bevidsthed. Bogvalgets kvalitet, bogbestandens alsidighed og sammenhængen mellem formidling og folkeoplysning er til syvende og sidst det grundlag, som har gjort det muligt for skiftende kulturministre i den sidste halve snes år at tale om folkebibliotekerne

som »det vigtigste folkelige kulturinstrument«. Døssing placerede folkebibliotekerne i den levende kulturpolitiske debat, gav dem en identitet, og det er måske der hans største indsats ligger.

Erik Allerslev Jensen: At Døssing fik så stor betydning skyldes først og fremmest, at han kom ind i biblioteksvæsenet på et tidspunkt, hvor der var brug for en person af hans støbning til på en mere håndfast måde at udbygge de tilløb, som den store biblioteksagitator Steenberg havde lagt grunden til under vanskelige forhold.

Men det skyldtes også, at han var en person med helt usædvanlige evner. Døssing havde desuden en udstråling, som gjorde ham til det naturlige midtpunkt i de kredse, hvor han færdedes. Han havde et uudtømmeligt fond af anekdoter, og jeg husker fra min tid i Bibliotekstilsynet en bemærkning, der ofte svirrede i luften »Mon ikke en eller anden skulle begynde at skrive alle de historier ned«.

Selv om man husker hans charme, hans lune og store slagfærdighed, må man naturligvis ikke glemme, at de store resultater, han opnåede, ikke var noget han blot charmede sig til. Døssing var en smidig og effektiv forhandler, men han kunne også være hård og ubarmhjertig, når han drøftede principielle problemer.

Robert L. Hansen, Døssings nærmeste medarbejder i mange år og hans efterfølger som biblioteksdirektør, gav en karakteristik af Døssing, som vist alle, der stod ham nær i arbejdet, kan underskrive. Den findes i Bogens Verden 1947, side 56, hvor han skriver: »Som person var Døssing vist elsket af de fleste, til trods for at han altid havde sine meningers mod. Men selv om han besad megen charme og forstod at bruge den, og selv om han kunne være en dygtig forhandler, veg han i principielle sager ikke tilbage for at give afskald på populariteten og fanatisk fastholde sine synspunkter til modpartens forbitrelse. I almindelighed tabte forbitrelsen sig – nemlig når det viste sig, at

Døssing havde ret. Han havde nemlig, når det drejede sig om biblioteksmæssige spørgsmål, så at sige altid ret. Ved sin store erfaring og sit sikre instinkt på dette område var han os alle overlegen, og angreb prellede ganske af på hans urokkelige tro på sagernes lykkelige udgang.«

BS: Den svenske bibliotekar Greta Linder udgav i 1954 et mindeskrift om Døssing. Her fortæller hun bl. a. om sine indtryk af Døssing på inspektionsture i fædrelandet for at vinde nye venner for bibliotekssagen. Det var agitation af fineste slags, siger hun, en injektion af vitalitet og fremtidstro. »Få var de dage, da han ikke vandt nye venner for bibliotekerne.«

Det er utvivlsomt rigtigt at Døssing var en blændende agitator. Årsberetningerne fra tilsynet, som er optrykt i Bogens Verden, er en svag afglans af den mundtlige form som Døssing mestrede både i store og små forsamlinger. Vel var han charmerende, men han var også hvas, udiplomatisk og sarkastisk ind til det arrogante.

Mangen er den bibliotekar eller det bestyrelsesmedlem, som har følt skamrødmene i kinderne når direktøren hudflettede arbejdet i al offentlighed.

Hadve Døssing sans for organisation, havde han måske mindre sans for stadigt, administrativt arbejde. Beretninger synes at antyde at hans personlige arbejdsform var springende. Han arbejdede i ryk, og hans force var så udpræget de lange linjer. Og den kultur- og bibliotekspolitiske debat.

De første biblioteksår

EAJ: Døssing, f. 1882, var student fra Viborg og læste teologi uden dog at tage eksamen. I 1906 blev han assistent ved Det kgl. Bibliotek. Han forlod dette arbejde i 1908 for at blive underbibliotekar ved Statsbiblioteket i Århus. Det skete i forståelse med Det kgl. Biblioteks chef H. O. Lange, der i Døssing så en kommende forkæmper for folkebibliotekerne. Da der jo endnu ikke fandtes egentlige stillinger indenfor folkebiblioteksvæsenet, mente Lange, at Statsbiblioteket i Århus i hvert fald kunne være en station på vejen.

På Statsbiblioteket gik Døssing med stor energi ind i arbejdet i alle dets forgreninger, og i 1911 skrev han i Bogsamlingsbladet en artikel »Praktisk Bibliotekstjeneste i Statsbibliotekets Udlaansafdeling«. Artiklen – der også i dag er særdeles læseværdig – er et interessant vidnesbyrd om Statsbibliotekets noget komplicerede virksomhed, men også om Døssings evne til at gøre rede for problemerne og stille forslag til deres løsning.

Thomas Døssing som student i København iført fint prikket vest og med rose i knaphullet.

Han blev klar over, at en af de største hindringer for opbygningen af et folkebiblioteksvæsen var den kendsgerning, at størstedelen af befolkningen simpelt hen ikke anede, hvad et bibliotek kunne anvendes til. Det så man i Statsbiblioteket hyppige eksempler på.

Men samtidig var man også klar over at et stigende behov for oplysning gjorde sig gældende. Døssing skriver bl. a.: »Ikke mindst søges det af de mange Mennesker, der ved Folkets voksende Deltagelse i det offentlige Liv ofte faar Brug for Oplysninger om kommunale Anliggender, som kun findes i Lovsamlinger, Rigsdagstidende, Statistiske Beretninger o. lign. eller i Haandbøger om Ordningen af Fattigvæsen, Vejevæsen, Skattevæsen osv. Her virker Biblioteket som praktisk Oplysningsanstalt i egentligste Forstand.«

Statens Bogsamlingskomité

EAJ: I 1912 lykkedes det H. O. Lange at få Døssing anbragt i en stilling som »vandrebibliotekar« i Statens Bogsamlingskomité. Den var etableret i et særligt kontor i København i 1910. Den hidtidige formand for komiteen, Andreas Schack Steen-

berg, der var gymnasielærer i Horsens var nu flyttet til København og blev – samtidig med at han udnævntes til titulær professor – heltidsbeskæftiget leder af komiteens arbejde.

Det kom til at betyde overordentlig meget for komiteens arbejde, at den fik denne udvidelse af den biblioteksfaglige arbejdskraft. Døssing rejste ikke blot ud for at undersøge biblioteker eller stå bibliotekernes medarbejdere bi med råd og dåd. Ofte tilbragte han flere dage ved et enkelt bibliotek med henblik på en reorganisation af et helt eller delvis kassabelt bibliotek. De store problemer var ikke blot bogbestandens sammensætning og fremskaffelse, men også de elementært tekniske: klassifikation og katalogisering, hvor næsten ingen hjælpemidler fandtes.

Samtidig steg kravene til komiteen stadig. Statstilskuddet voksede og måtte efterhånden uddeles efter bestemte regler, dels for at sikre at bibliotekerne så vidt muligt blev stillet lige, og dels for at undgå at støtte det helt håbløse. Døssings opgave som »vandrebibliotekar« var at besøge bibliotekerne først og fremmest for at hjælpe med revision, opbygning og katalogisering af bogbestanden.

Døssing nøjedes ikke med at besøge bibliotekerne og korrespondere med dem. Han tog straks fat på udarbejdelsen af de nødvendige hjælpemidler

ved ordningen af bibliotekerne efter amerikansk mønster. Det drejede sig om Navnetabellerne (efter Cutter's Author-marks) der udkom i 1913. Dernæst Decimal-Klassedelingen, der udkom i 1915 (efter Dewey's Decimal Classification and Relative Index. 7th ed. 1911). Endelig udsendtes i 1917 Katalogiseringsregler, der ligeledes blev udarbejdet efter amerikansk forbillede.

Allerede i 1900 havde Steenberg gjort rede for den amerikanske biblioteksteknik i sin bog »Folkebogsamlinger. Deres Historie og Indretning«. Denne bog er – udgivelsestidspunktet taget i betragtning – en fremragende redegørelse for folkebibliotekernes indretning. Men Døssing var klar over at det, folkebibliotekerne i Danmark trængte til, var selve værktøjet, dvs. katalogkoden og klassifikationssystemet med noter. Steenberg havde gjort tilløb på dette område, men det var Døssing, der realiserede dem.

Foreningerne og det professionelle biblioteksarbejde

EAJ: Udover Danmarks Folkebogsamlinger, der var stiftet 1905 som en forening af folkebiblioteker, fandtes der en anden biblioteksforening, nem-

Fra Statens Bogsamlingskomité's kontor i Stormgade, 1918. I baggrunden ses Døssing.

Fra Frederiksberg Slatstrappe 8. august 1918. Fra venstre Thomas Døssing, Andreas Schack Steenberg og Jørgen Banke.

lig den i 1908 stiftede »Bibliotekarforeningen«. Dens formål var at samle alle interesserede i en almindelig dansk biblioteksforening. I praksis omfattede foreningen dog næsten udelukkende medarbejdere ved de store videnskabelige biblioteker i København. Situationen var noget uklar, og efter at formanden for Danmarks Folkebogsamlinger, lærer Jens Bjerre i »Bogsamlingsbladet«, der udgaves i fællesskab af »Danmarks Folkebogsamlinger« og Bogsamlingskomiteen, i 1916 havde påbegyndt en serie artikler med voldsomme angreb på Bogsamlingskomiteen, der medførte et brud mellem denne og »Danmarks Folkebogsamlinger« havde komiteen ikke længere noget meddelelsesorgan og måtte etablere sine egne »Meddelelser fra Statens Bogsamlingskomité« (udkom 1917–19).

I november 1916 var der generalforsamling i »Bibliotekarforeningen«, og her stillede formanden (Døssing) forslag om at ophæve foreningen og stifte en ny, landsomfattende forening, omfattende medarbejdere fra både folkebiblioteker og forskningsbiblioteker. Det blev vedtaget, og den nye forening, der fik navnet »Dansk Biblioteksforening«, valgte Døssing til formand, Jørgen Banke til næstformand og Svend Dahl til sekretær. Foreningens opgave var først og fremmest at afbalancere »Danmarks Folkebogsamlinger« ved at samle de mere progressive bibliotekarer. Det fremgår klart af foreningens første møde den 10. marts 1917 i København. Her holdt Døssing et foredrag, »Gæringen i Folkebiblioteksbevægelsen og dens historiske Forudsætninger« (trykt i Dansk Biblio-

teksforenings Aarsskrift. 1917), og Jørgen Banke fortalte om sine erfaringer som agitator for bibliotekssagen i Vestjylland.

BS: Døssing og »de nye« bibliotekarer erobrede i løbet af 20'erne og 30'erne den politisk-organisatoriske magt i dansk biblioteksvæsen. Deres synspunkter sejrede på alle punkter – og de skrev selv historien. De var progressiviteten.

Historien om denne afgørende skillelinje i bibliotekspolitikken er også foreningernes historie. Det er historien om den uundgåelige, fremadskridende centralisering af faget, og historien om denne centraliserings dybe sammenhæng med idédannelsen i den sejrende, politiske arbejderbevægelse, socialdemokratiet.

Døssings og de nye bibliotekarers idégrundlag var arbejderbevægelsens. De følte at det var denne bevægelse, og dens politiske kraft som kunne føre bibliotekssagen fremad. Heri ligger ingen partipolitisk opportuniste, men blot en klar opfattelse af sammenhæng. At den politiske arbejderbevægelse så langsomt overtog centraladministrationen i disse år forekom at være en helt naturlig udvikling, som var til uvurderlig gavn for folkebibliotekerne.

For Døssing personligt lå der i hvert fald ingen politisk opportuniste i tilknytningen til arbejderbevægelsen. Dertil var han for retlinet og stejl en personlighed, og i øvrigt også for asketisk. Tværtimod havde han, trods erklæret socialdemokrat, »stor interesse for kommunistiske synspunkter« som Robert L. Hansen udtrykker det i mindeordene i Bogens Verden, 1947. Der går en lige linje fra denne interesse, og til det bitre opgør med det vægelsindede socialdemokrati, som fulgte under og efter besættelsen.

I sit foredrag i 1917 karakteriserer Døssing de to fremherskende retninger inden for dansk biblioteksvæsen således: »To anskuelser er kommet til orde. Den ene går ud på følgende: Folkebibliotekerne skal være et led i oplysningsarbejdet, de skal hjælpe folk til at bruge bogen som arbejdsredskab, til åndelig berigelse og til praktisk dygtiggørelse. Den anden kan omtrent gengives således: Befolkningen er slet ikke moden hertil, det er et smukt, men fjernt mål; for overhovedet at få folk til at læse, må vi begynde ganske jævnt med den allerletteste skønlitteratur, og vi kan ikke vente at føre mange videre end til skønlitteraturen; i hvert fald på landet står forholdene således.« En udtalelse, som vidner om kompromisløs kampvilje, og en til arrogance grænsende sejrbevidsthed. Døssing lavede sig nogle fjender i disse år.

Senere i sit indlæg giver han en mere uddybende karakteristik af det, han betegner som grundskavankerne ved vort oplysningsarbejde. Han opregner tre faktorer, som hver for sig er medvirkende til at sætte biblioteksarbejdet tilbage, og som han føler de gamle bogsamlingsfolk står for. For det første den stærke tro på det levende ords betydning i modsætning til det skrevne. Foredraget, den åndelige vækkelse gennem prædikanten, er afgørende og ikke den selvstændige kundskabsstillelse. For det andet tvivlen på folkets evner og modtagelighed. De fleste folkeoplysende institutioner har, efter Døssings opfattelse, ført sig frem fra oven og nedad, og man har ikke tænkt sig at folket på egen hånd gennem dem skulle opdrage sig selv til at blive deres læreres lige- eller overmænd. Og for det tredje har næsten hele folkeoplysningsarbejdet været udført af privat, frivillig arbejdskraft. Al ære og respekt for det, men den fornødne indsigt, overblikket har ikke altid været til stede. Fagmanden mødes ofte med mistillid fordi den private offervillighed stilles op mod levebrødet. Man glemmer at manden med levebrødet ofte har ofret mere end amatøreren.

EAJ: Det har været af uvurderlig betydning for folkebibliotekernes udvikling her i landet, at Døssing sagde fra på dette tidspunkt og stod fast på den hårde linie. Den fastholdt han også efter bibliotekslovens indførelse i 1920, og man kan vel sige, at han sejrede definitivt ved opgøret med »de gamle« på årsmødet i Hjørring 1928.

Fra ministeriets side blev der i øvrigt udfoldet betydelige anstrengelser for at få biblioteksfolkene forligte, og i 1919 tog amtmand Lehmann i Thisted, der var medlem af Bogsamlingskomiteen, initiativet til en forhandling om en sammenslutning af de to foreninger, Danmarks Folkebogsamlinger og Dansk Biblioteksforening. Dette blev vedtaget og den 27. september 1919 holdtes der stiftende generalforsamling i den nye forening »Danmarks Biblioteksforening«. Høyrup, der havde været redaktør af Bogsamlingsbladet, blev formand og kasserer, Døssing næstformand og Banke sekretær.

Biblioteksloven kommer

EAJ: Forslaget om en bibliotekslov stammer fra H.O. Lange's berømmelige foredrag på biblioteksmødet 1909, hvor han argumenterede kraftigt for gennemførelsen af en lov. Skønt biblioteksmødet var positivt indstillet, kom der ikke noget ud af

det før den nydannede forening, Dansk Biblioteksforening, tog sagen op. På et årsmøde i 1918 holdt Lange et foredrag om »Dansk bibliotekslovgivning«, der stort set byggede på de samme principper som hans foredrag i 1909. Han mente i øvrigt nu, at det nok ville have været for tidligt at få en lov i 1909. Tiden syntes nu at være mere moden hertil navnlig på baggrund af de senere års udvikling, hvor det var blevet mere og mere klart, at en virkelig organisation af biblioteksvesenet i Danmark må gruppere sognebibliotekerne omkring de større købstadsbiblioteker – med andre ord centralbiblioteksordningen.

Forslaget om at gennemføre en lov fik støtte fra alle sider. Der nedsattes (31.10.1919) et ministerielt udvalg, og allerede i januar 1920 var udvalget blevet enig om et udkast til lovforslag, som blev meget velvilligt modtaget i Rigsdagen og enstemmigt vedtaget i såvel Folketing som Lands ting. Loven trådte i kraft 1. april 1920.

Ved lovens gennemførelse ændredes Bogsamlingskomiteens navn til Statens Bibliotekstilsyn, og lovens § 8 fastslår, at statens medvirken til bibliotekssagens fremme varetages af en biblioteksdirektør og et biblioteksråd. Steenberg, der på dette tidspunkt var 66 år og havde et svigtende helbred, måtte afstå fra at overtage stillingen som biblioteksdirektør, og det betragtedes som en selvfølge at Døssing overtog posten.

Døssing var nu anbragt i den centrale stilling indenfor folkebiblioteksvæsenet. Han var på det tidspunkt kun 37 år, men han var en erfaren biblioteksmand, der var fortrolig med arbejdet i forsknings- og folkebibliotekerne.

Han havde været formand for Bibliotekarforeningen (fra 1915) og for dens afløser, Dansk Biblioteksforening, (fra 1916) og redaktør af det nystartede »Bogens Verden« (1919) og havde en betydelig publicistisk virksomhed bag sig. Desuden var Døssing på grund af sine hyppige besøg i bibliotekerne kendt af overordentlig mange.

Fejden omkring bogvalget

EAJ: Kampen mellem de gamle og de nye fortsatte i årene efter 1920. Døssing betragtede de gamle folkebogsamlinger som en hæmsko for udviklingen og ville have dem erstattet af biblioteker som ønskede at være oplysningsinstitutioner.

Døssing ønskede ikke blot at støtte de biblioteker, der virkelig var oplysningsinstitutioner, men samtidig at optræde mere bestemt overfor de dårlige, dvs. enten få dem reorganiseret eller nedlagt. Døssing var ikke tilhænger af den opfattelse, at de

stedlige myndigheder alene skulle afgøre om deres biblioteker skulle være oplysningsinstitutioner eller en samling ligegyldige underholdningsromaner. Hvis nogen ville drive et bibliotek, der kun indeholdt knaldromaner, så kunne ingen forhindre dem i det, men de måtte i så fald være uden statstilskud.

Mange var dengang ikke blot optaget af at finde ud af hvilke bøger, man skulle anskaffe, men også af hvilke bøger, man måtte forhindre folk i at læse. I særdeleshed betragtedes det som næsten givet, at bogbestanden skulle bidrage til udbredelsen af det kristne livssyn, og der blev ikke vist megen tolerance overfor anderledes tænkende.

Sammenslutningen af Danmarks Folkebogsamlinger og Dansk Biblioteksforening i 1919 til én var i mange henseender et fremskridt og tvang de stridende parter til at samarbejde. Modsætningsforholdet eksisterede dog stadig og fik nu støtte fra en side, der ofte har megen magt, nemlig pressen. Det viste sig efterhånden, at Døssing's hovedmodstander var redaktør Rasmus P. Nielsen, Holbæk. Han var en gammel biblioteksmand, på hvis initiativ biblioteket i Holbæk blev oprettet i 1902. Han havde været medstifter af Danmarks Folkebogsamlinger i 1905 og medlem af bestyrelsen fra starten. I 1928 startede han en pressekampagne mod Bibliotekstilsynet i almindelighed og Døssing i særdeleshed. Startskuddet var den efterhånden velkendte historie om den gamle, syge og fattige kone, der så gerne ville låne en god bog, men på grund af Bibliotekstilsynets holdning ikke uden videre kunne få lov til at låne det, som hun så brændende ønskede sig – en bog af Morten Korch. Historien gik rundt i pressen og snart kom nye angreb til. De fleste udsendtes gennem »Venstre's Fælleskorrespondance« og fik derfor betydelig udbredelse. Efterhånden forsøgte nogle lokale bibliotekarer at deltage i diskussionen, men de havde svært ved at komme til orde.

Eksempelvis kan anføres, at der i marts 1928 var møde i Frederiksborg Amts Biblioteksforening, hvor formanden, lærer Holm, Svedstrup, forelagde en resolution, der udtalte tillid til Bibliotekstilsynet. Den blev vedtaget enstemmigt, men det havde til følge, at redaktøren af Frederiksborg Amts Avis, Laurids Hansen, lukkede op for et voldsomt angreb i en stort opsat artikel (på 10 sider!), og nu udviklede der sig en hidsig jagt – ganske særligt på Døssing personlig. Angrebene var personlige og efterhånden også politisk betonede, dvs. de fremstillede det som en strid om lokalsamfundenes ret til selv at bestemme i kulturelle sager

Thomas Døssing blev biblioteksdirektør i 1920, kun 37 år gammel. Billedet er taget i Statens Bibliotekstilsyn 1926.

og undgå statens indblanding i bibliotekernes bogkøb.

Døssing sejrede

BS: Striden kulminerede på årsmødet i Danmarks Biblioteksforening i Hjørring i august 1928. Her var det som biblioteksdirektør, og ikke som nybegt foreningsmand, Døssing skulle forsvare sine biblioteksider. Og denne gang var sejren total. Fra 1928 og op til midten af 1960'erne er Bibliotekstilsynet den afgørende bibliotekspolitiske magtfaktor i dansk biblioteksvæsen.

EAJ: Op til årsmødet i Hjørring var alle efterhånden klar over, at en konfrontation mellem de 2 hovedpersoner var uundgåelig (Rasmus P. Nielsen

var medlem af Biblioteksrådet og af Danmarks Biblioteksforenings hovedbestyrelse og samtidig dens sekretær).

Skønt den nervekrig, der blev ført mod ham, nok kunne have slået mange ud, syntes Døssing tværtimod at have været helt uanfægtet af de mange angreb. Ifølge referater i dagspressen og vidnesbyrd fra deltagerne i mødet var Døssing overordentlig effektiv i sin tilbagevisning af angrebene. Der findes flere vidnesbyrd om Døssings eklatante sejr, som et eksempel anføres her H. Hvenegaard Lassens beskrivelse i hans bog »De danske folkebibliotekers historie 1876–1940«. 1962. Han skriver: »Her imødegik Døssing i sin årsberetning angrebene i en meget munter og morsom tale, tilsyneladende ganske uanfægtet af de utallige fordrejelser og ondskabsfuldheder, der i årets løb var regnet ned over ham. Forsamlingen (ca. 150 mennesker, hvorimellem særlig mange kommunalfolk) rejste sig og hyldede ham med håndklap. Rasmus P. Nielsen svarede temmelig mat. Efter en kort diskussion foresloges en resolution, der udtalte misbilligelse af den måde, hvorpå foreningens sekretær har ført sine angreb, der har skadet biblioteksarbejdet. Den vedtoges med alle stemmer mod 4.« En anden af deltagerne i mødet, daværende biblioteksinspektør Robert L. Hansen refererer således: »Den der skriver disse linjer, mindes endnu med sindsbevægelse de uhyggelige år omkring 1927–28, da en vis del af landets presse forsøgte at underminere ham og hans institution. I måneder bragte avisudklippene dagligt bud om nye angreb, men når man temmelig foruroliget gjorde ham bekendt dermed, smilede han sit stærke smil og sagde: Lad dem bare – de taber til sidst. Og det gjorde de.« (Bogens Verden 1947, side 56).

Døssing sejrede totalt. Fra nu af var han folkebibliotekernes ubestridte førstemand, og hans synspunkter blev almindelig accepteret. Hvad de vistnok stort set var i forvejen.

Når forsamlingen så fuldstændig afviste Rasmus P. Niensens angreb, beroede det bl.a. på den kendsgerning, at de af Rasmus P. Nielsen og andre kritikere omtalte eksempler ved nærmere granskning viste sig at være det rene opspind eller så stærkt forregnede, at de var et let bytte for den skarpe debattør Døssing. Det politiske element i angrebene var ordet *centralisering*, dvs. man frygtede en ordning af folkebiblioteksvæsenet, der ville bringe det ind under statens autoritet. En sådan magtkoncentration ville være en ulykke og bidrage til at umyndiggøre kommunerne, navnlig de små, og til ensretning af bogbestanden.

Det beroede imidlertid på en fuldkommen misfor-

ståelse, idet man havde overset, at Døssing, når han talte om centralisering, ikke tænkte på biblioteksvæsenet som sådan, men kun på hjælpeforanstaltninger, først og fremmest det bibliotekstekniske arbejde. Man skal vist i dag glæde sig meget over, at Døssing havde den indstilling, at det tekniske arbejde burde centraliseres og at tekniske og praktiske gøremål indenfor biblioteksadministration med fordel kunne centraliseres. Den centralisering, Rasmus P. Nielsen havde påduttet Døssing, havde han aldrig gjort sig til talsmand for.

Centralisering og rationalisering

EAJ: Årene 1928–42 må betegnes som en frugtbar periode. Døssing stod i spidsen for den opbygning, der fandt sted på alle områder. Han havde nu fået et mandat til at gennemføre den centralisering – på det teknisk-administrative område – som var en nødvendig forudsætning for den vældige udvikling, der var en mulighed for at få igang. Og som kom igang. Ganske vist fortsatte Rasmus P. Nielsen med sine angreb på Døssing, men hans fornyede kampagne døde hen under almindelig uopmærksomhed.

I perioden 1928–41 steg folkebibliotekernes bogbestand fra ca. 2 mio bind til ca. 4 mio bind, medens udlånet i samme periode steg fra 8,3 mio bind, til 19,3 mio bind (eller fra 2,36 bind til 5,00 bind pr. indbygger).

Døssings indflydelse strakte sig også til de andre nordiske lande. Han har utvivlsomt haft en betydelig andel i gennemførelsen af de nordiske »almindelige biblioteksmøder«. På det første (Hindsgavl 1926) talte han om samarbejde mellem de forskellige bibliotekstyper i Danmark, og på det andet (Stockholm 1928) uddybede han dette emne ved at orientere om oprettelsen af Oplysningskontoret i København og Bibliotekskommissionsbetænkningen af 1927. De to indlæg viste Døssings forståelse af, at folkebibliotekernes udbygning på det stadium, hvor de befandt sig i 20'erne, i høj grad var afhængig af adgangen til de store videnskabelige bibliotekers bogbestand – formuleret som ønsket om en fælles udnyttelse af landets samlede biblioteksressourcer.

På det 3. nordiske møde, som fandt sted i Oslo i 1933, gik Døssing løs på biblioteksteknikken. Hans foredrag »Rationalisering i Biblioteker« viser, at Døssing var langt forud for sin tid. Ikke desto mindre oplevede han at se en væsentlig del

af det realiseret. Hans rationaliseringsforslag omfattede 3 hovedpunkter, nemlig: 1. En bedre arbejdsfordeling på grundlag af en opdeling i bibliotekarisk personale, kontoruddannet personale og manuel arbejdskraft. 2. Forenkling af arbejdsgangen, herunder standardisering og 3. Fælles løsning af en række tekniske og praktiske opgaver. Oven i alt dette foreslog han oprettelsen af et nationalt »Bibliografisk Fællesinstitut«, der både kunne tage initiativ til udgivelser og virke konsulerende overfor de bevilgende myndigheder. Med hensyn til arbejdsfordelingen var tiden afgjort ikke moden. I 1937 tog Frederiksbergs stadsbibliotekar Georg Krogh-Jensen dette spørgsmål op med stor styrke i 2 artikler i Bogens Verden. Men forgæves. Først igennem Danmarks Biblioteksforenings rationaliseringsbetænkning i 1964 blev sagen taget op med nogle hurtige og synlige resultater til følge.

Portrættet s. 2 og dette idylliske landevejsbillede stammer fra 1932.

Døssings egentlige interesse i disse spørgsmål var at få det tekniske arbejde standardiseret og centraliseret. Dvs. indførelse af central katalogisering (trykte katalogkort), fællesindkøb, fællesindbinding, trykte mønsterkataloger og publikumskataloger i bogform. Et forslag, der ikke blev til noget, gik ud på, at alle folkebiblioteker burde enes om at overlade til et udvalg af kolleger at foretage et fælles bogkøb for indtil fx 2/3 af det beløb, der var beregnet til de årlige indkøb af nye bøger. Den sidste tredjedel skulle så det enkelte bibliotek selv administrere.

Med fællesindkøb tænkte Døssing også på fællesindbinding, idet han ønskede en sådan indført i Danmark efter norsk mønster. Her havde man oprettet en fællesindbinding i 1902.

Døssing var klar over, at der vedrørende fællesindkøb og fællesindbinding kunne opstå problemer i forholdet til det private erhvervsliv, der næppe kunne tilslutte sig den tanke, at bibliotekerne skulle drive forretning. Hertil bemærkede Døssing (i ovennævnte beretning for det 3. nordiske biblioteksmøde). »Velmenende Reformatorer har talt om egne Biblioteksforlag, om kooperative Forlag, kommunale eller Statsforlag. I den nuværende syndige Verden tror jeg ikke på dette, jeg mener derimod, at vi skal udnytte den Kendsgerning, at vi lever i en syndig, d.v.s. privatkapitalistisk Verden, og søge at fremskaffe billige Tilbud fra de konkurrerende Bogproducenter.«

Døssings geniale opfindelse

BS: Døssings tanker var i høj grad visionære, men realiseringen af dem var vanskelig. Trægheden var stor. Først i 1937 blev Erik Allerslev Jensen ansat til at udarbejde trykte kort i tilsynet, og under hans ledelse organiseredes Folkebibliotekernes Bibliografiske Kontor, det senere Bibliotekscentralen.

Finansieringen af fremstillingen af de trykte kort skete gennem den af Døssing lancerede rådigheds-sum. Fra finansåret 1937/38 tilbageholdt staten 2 1/2 % af de årligt udbetalte statstilskud som en sum til finansiering af folkebibliotekernes fællesopgaver. Opfindelsen var intet mindre end genial. I modsætning til en almindelig finanslovbevilling, som let ville kunne udsættes for beskæringer, var de 2 1/2 % inflationssikrede, al den stund de voksede med statstilskuddet, som igen var afhængigt af størrelsen af de lokale tilskud til bibliotekerne.

EAJ: På Danmarks Biblioteksforenings årsmøde i Århus 1937 redegjorde Døssing for ideen bag rå-

dighedssummen. Hans argumentation gjorde indtryk på forsamlingen. Han sagde, at det var nødvendigt med en sådan rådighedssum bl.a. fordi »vigtige, ja, ofte aldeles nødvendige Fællesopgaver hidtil enten har været forsømt eller har været løst af enkelte Biblioteker eller af interesserede Bibliotekarer.«

Han gør opmærksom på »at der ikke er nogen Mening i, at vigtige Fællesforetagender skal betales af nogle enkelte Biblioteker, fordi de andre enten unddrager sig deres Pligt som Kolleger eller overhovedet ikke forstår Nyttens af dem og derved svigter deres Pligt som Biblioteker.« Han sluttede med at sige, at selv om man jo ikke kan tvinge de enkelte biblioteker til at benytte trykte kort og fælleskataloger, så kan man i hvert fald tvinge dem til at betale til dem.

Censur og korstog

EAJ: I 1937 skete der noget helt usædvanligt, nemlig at de politiske ungdomsorganisationer indgik en aftale om organisering af en kampagne mod »Smudslitteraturen«. Man skulle i enighed tage kampen op mod den strøm af kulørte hæfter, der oversvømmede landet. Det indgik i programmet, at den pornografiske og underlødige litteratur skulle bekæmpes, og at man skulle gøre noget for den gode litteratur. Det hele lugtede betænkeligt af censur. I Statsradiofoniens teatersal blev der 21. februar 1937 arrangeret et stort møde om aktionen. Døssing var blevet bedt om at indlede en drøftelse. Hans foredrag er trykt i Bogens Verden (1937). Her advarede han mod at begive sig ud på eventyr i kampen mod »pornografiske skrifter«. Han gjorde opmærksom på, at sådanne skrifter i forvejen omfattedes af straffeloven (det var dengang!), men man må være rede til at protestere »hvis Retsmaktens misforstået Opfattelse af, hvad der er utugtigt – det er Straffelovens Udtryk – skulle slaa ned paa en Bog, hvis Umoralitet kun bestaar i, at den sandfærdigt skildrer Livet, som det er. Historien har Eksempler nok paa saadanne overgreb«.

Aktionen løb ud i sandet, og det var nok godt det samme. Men tilbage var problemet »de kulørte hæfter«. Det tog Døssing op året efter på årsmødet i Århus i august 1938, hvor han rettede en meget kraftig kritik mod de mange biblioteker, der stadig forsømt deres opgave som oplysningsinstitution. Han belyste det med nogle konkrete eksempler og sagde bl.a.: »Vi taler saa tit om det sørgelige i, at vi har saa mange biblioteksløse Sogne.

Lad os for en Gangs Skyld ganske brutalt sige at det er komplet ligegyldigt, om Landet bliver dækket med Biblioteker eller ikke, hvis ikke vi kan præstere et Biblioteksarbejde af en helt anden Art end det, der stadig præsteres mange Steder«.

Med denne skildring som baggrund gjorde Døssing opmærksom på, at han vel var klar over, at det kunne være endog meget vanskeligt at få en mindre kommune til at bevilge tilskud, der var tilstrækkelige til indretning af et tilfredsstillende biblioteksvæsen. Men hertil ville han gerne bemærke, at der, ved siden af folkebibliotekernes 11 mio udlån, fandtes en folkelæsning som var langt større og som i hvert fald kostede adskillige gange folkebibliotekernes små 4 mio kr. om året. Derpå haledes Døssing en samling kulørte hæfter frem af mappen og holdt nogle af dem op for forsamlingen, idet han bl.a. sagde: »Naar vi taler om den højt oplyste Bondestand, og naar vi taler om Arbejderkultur maa vi ikke glemme de kulørte Hæfter, jeg her staar med. Det er de biblioteksløse Sognes Biblioteker. Hvis de så endda var direkte uanstændige, var der dog en Mening med dem, men nu er de kun saadan jævnt lummert liderlige, altsaa det tarveligste af alt«.

BS: Ved samme lejlighed sagde Døssing: »Hvis alle en families medlemmer sidder og læser i hver sin ligegyldige bog, der ikke giver den én tommes åndelig vækst, var det langt bedre, de satte sig sammen og spillede kort. Så kom der da en slags familieliv ud af det.«

Overhovedtaget var bibliotekernes opdragende rolle, og dermed bogvalget og formidlingen, målet for det meste af hans agitation. For en nutidig bibliotekar og bibliotekslåner, kan hans betragtninger forekomme unødigt formynderiske. De kan endog, især i begyndelsen af hans tid som direktør, forekomme næsten moralsk fordømmende i al deres gammeltestamentelige stregthed. Men situationen var vanskelig. Hverken lovgrundlag eller bibliotekaruddannelse var tilstrækkeligt til at sikre en fornuftig bogvalgspolitik gennemført i alle biblioteker, og vildskuddene var mange. Der var mange definitioner på sund, folkelig læsning.

Han havde også tidligt blik for vigtigheden af at sikre bogbestandens alsidighed. I 1934 brugte han en henvendelse fra Arbejdernes Oplysningsforbund til at tage spørgsmålet op i en radiotale om folkebibliotekerne og deres opgaver. AOF havde påpeget at de mindre og mellemstore biblioteker kun i meget ringe udstrækning havde aktuel skønlitteratur af socialrealistisk observans. Døssing giver AOF ret, og peger samtidig på at også sammensætningen af faglitteraturen lader meget til-

bage at ønske i retning af alsidighed. ... »Vi må vende os imod enhver ensretning, der udelukker bestemte sociale, politiske eller religiøse anskuelser, fordi de tilfældigvis ikke interesserer den tilfældige ledelse af et bibliotek, eller fordi de ikke stemmer med et politisk eller religiøst partis opfattelse«. Han skoser de tyske og danske nazister: »Vor biblioteksordning bekender sig til Grundtvigs ord »Frihed for Loke såvel som for Thor«. Ikke blot frihed for andre pæne anskuelser, men også for vore modstanderes, som vi bekæmper.« . . . . »I modsætning til vort store naboland mod syd, der jo forøvrigt påstår at være særlig interesseret i Grundtvig, men åbenbart lige som folk herhjemme kun tager det af ham, som de har brug for, holder vi med Grundtvig på, at livet kun rører sig i strid mellem anskuelserne . . . . Derfor afviser vi ethvert krav om ensretning, uanset om det kommer fra højre eller venstre«.

Det er året for Hitlers store politiske sejr, og for en begyndende dansk nazibevægelse. Men det er samtidig de år, hvor en stor del af den danske politiske højrefløj åbenlyst flirter med fascistiske og nazistiske anskuelser. Folkebibliotekerne blev placeret med udtalelser som ovennævnte, og de danske nazisters raseri mod Døssing og folkebibliotekerne blev grundlagt i disse år.

En kæmpende humanisme

EAJ: Døssing blev efterhånden mere og mere engageret i samfundsmæssige problemer. Politisk var han socialdemokrat, men han var en typisk »venstreorienteret« med stærke antipatier overfor den stadig voksende fascisme. Det gav sig bl.a. udslag i støtte til de tyske politiske emigranter, der kom til Danmark efter 1932. Døssing var således en af de ledende personer bag det såkaldte emigranthjem i København. Verdenskrigens udbrud og den tyske besættelse af Danmark aktive-rede ham både skriftligt og mundtligt.

I efteråret 1937 holdt han fire foredrag i radioen. De blev udsendt i bogform samme år under titlen »Af Aandsfrihedens Historie«. Det er et flammende forsvar for retten til frit at tænke og tro, til frit at tale og skrive. Altså – som Døssing skriver i forordet – »ikke alene retten til selv at have en mening, men også retten til at søge at påvirke andre«. Man mærker, at Døssing gennem disse ord vil forsvare sine biblioteker mod de farer, der truer fra stadig flere sider.

BS: Hans udtalelser i sidste halvdel af 30'erne bliver mere og mere alment politiske. Han ligger helt på linje med den venstreintellektuelle fløj i dansk kultur- og samfundsdebat, som flokkes omkring Clarté og Studentersamfundet, og han er vel den danske højststående embedsmand, som skarpest og mest utvetydigt tager afstand fra reaktionære tanker i almindelighed og nazisme og fascisme i særdeleshed. I disse år grundlægges det raseri mod folkebibliotekernes »venstredrejthed«, som giver bibliotekerne problemer under besættelsen. For Døssing personligt skabes i disse år grundlaget for den aktive modstandskamp og den politiske placering, som fører til at Frihedsrådet vælger ham som det kæmpende Danmarks repræsentant i Moskva.

Man fornemmer en langsomt stigende kompromisløshed på det kulturelle og politiske område hos Døssing. Foragten for de bløde, taktisk bestemte holdninger, som er dominerende i disse år stiger, og kommer endeligt til udtryk i det foredrag han holder i Studentersamfundet d. 4. april 1941, og som er optrykt i pjecen »Stene for brød«. Man genfinder her biblioteksdirektørens tanker om det folkelige oplysningsarbejde, men de er udbygget med politikeren Døssings konstatering af, at Danmark år 1 efter besættelsen ikke kan klare sig med alsang, historie og national samling. Der må kæmpes, ikke blot mod besættelsesmagten, men også mod den sociale og økonomiske udbytning af arbejderklassen som besættelsen har medført. Og sarkasmen får sit i slutningsordene: »Nu brænder Danmarks gård, og det er rigtigt at vi må samles for at slukke og redde, vel at mærke i den rigtige rækkefølge. Jeg har en uhyggelig anelse om, at rækkefølgen nu er en anden: Først pengeskabet, så kærerne, så Danmarks Melodibog – og imens brænder Danmarks børn inde og med dem den danske folkelige kulturfremtid.«

EAJ: »Stene for brød« er et skarpt opgør med det danske klassesamfund som syntes at trives udmærket – også efter 9. april.

Døssing blev hurtigt tilknyttet modstandsbevægelsen og 9. december 1942 blev han arresteret, mistænkt for illegal virksomhed. Uanset om man kan hævde at det var på tysk foranledning, så ændrer det ikke ved den kendsgerning at Døssing blev arresteret af det danske politi og som han selv har udtrykt det, afleveret til det tyske politi uden kvittering.

Dermed endte Thomas Døssing sin indsats som biblioteksmand. Han vendte ikke siden tilbage til biblioteksvæsenet.

□

Når nyfigenheden og forargelsen fejrer strålende triumfer

Af Thomas Døssing

I begyndelsen af 1937 forsøgte en lang række danske ungdomsorganisationer at iværksætte en landsomfattende kampagne mod den »pornografiske og underlødige litteratur«.

Af det foredrag biblioteksdirektør Thomas Døssing holdt på et stort fællesmøde i Statsradiofonis Teatersal d. 23. februar 1937, fremgår med al ønskelig tydelighed at en aktion mod smudslitteratur i hvert fald ikke skulle regne med Døssing og bibliotekerne, hvis der ikke blev skabt betydelig større klarhed omkring aktionens sigte og de bagvedliggende præmisser.

Døssings foredrag om »ungdommens læsning« er publiceret i Bogens Verden 1937. Nedenstående afsnit er hentet herfra.

□ Før man ubetinget glæder sig over den nu rejste aktion, er det ganske nødvendigt at gøre sig klart, hvad der menes med de anvendte udtryk. Først da vil man også kunne blive klar over, hvad tilslutningen til aktionen egentlig betyder, hvor stort eller hvor lille det område er, hvor så modsatte livsanskuelser har kunnet mødes.

Først udtrykket »direkte pornografiske skrifter«. Hermed må vel efter almindelig sprogbrug menes litteratur, som er fabrikeret og udbredt i den direkte hensigt at virke kønsligt ophidsende. Denne litteratur kan her i landet rammes af straffeloven. Måske er mine erfaringer for begrænsede, men den synes mig at være et sjældent fænomen, som vi trøstigt kan overlade til politiet – naturligvis dog sådan, at vi må protestere, hvis retsmaskineriet i misforstået opfattelse af, hvad der er utugtigt

– det er straffelovens udtryk – skulle slå ned på en bog, hvis umoralitet kun består i, at den sandfærdigt skildrer livet, som det er. Historien har eksempler nok på sådanne overgreb.

Det er ganske nødvendigt at være opmærksom her. Så snart aktionen var sat i gang, blev den så at sige alle vegne omtalt under overskriften kamp mod smudslitteraturen eller mod den usædelige litteratur, og vi må derfor gøre os klart, hvad der menes med disse udtryk, ikke mindst det sidste. Det er et faktum, at der her i landet er den største mulige uenighed om, hvad der menes med usædelig litteratur, og der er al god grund til at undres over, at befolkningen i et land, der i det sidste tusindår har kaldt sig kristent, ved usædelighed kun tænker på at overtræde det 6. bud, medens ingen finder på at stemple forherligelse af kamp for økonomisk magt, lysten til at samle på penge, som usædelig, skønt denne last dog, hvad vi ved fra vor børnelærdom, kaldes roden til alle synder.

I store, meget store kredse af befolkningen anses en bog for usædelig, når den overhovedet konstaterer, at kærlighedslivet også har en legemlig side. Man kan ikke lide at se på tryk, at de største og alvorligste konflikter i menneskelivet kan føres tilbage til det seksuelle spørgsmål. Selv skildringer, der anvender den almindeligt anerkendte kirkelige og borgerlige moral, stemples som upassende, når de sandfærdigt skildrer seksuallivets forviklinger, ulykkerne og katastroferne. Endnu mere gælder dette naturligvis bøger, som ikke behandler problemet ud fra den almindeligt anerkendte, om end ikke almindeligt efterlevede moral.

Der er her en for alt folkeopdragende arbejde skæbnesvanger modsætning mellem det virkelige liv og det, man forlanger af litteraturen. Livet kender man. Dets problemer drøfter man i mange kredse med en grundighed, som er en direkte overtrædelse af det 8. bud. Nyfigenheden, forar-

gelsen, bagtalelseslysten fejrer netop på det seksuelle område de mest strålende triumfer. Men litteraturen skal være solstrålefortællinger.

Jeg taler ikke hen i vejret. Jeg kan fra mangeårige erfaringer nævne en lang række bøger, som folk i nidkær, men misforstået iver for moralen har stemplet som usædelige. F.eks.: Aakjær: Vadmelsfolk og Skjoldborg; Gyldholm; begge disse bøger har man oven i købet ment at måtte brænde, for at de ikke skulle gøre skade. Herman Bang: Tine; Paludan-Müller: Adam Homo – ganske som tilfældet var, da bogen i sin tid fremkom. Knut Becker: Det daglige brød – den sidste bog ikke alene på grund af umoralitet, men også fordi den brugte upassende udtryk om visse legemlige funktioner, nemlig jævne folkelige ord, som i hvert fald de fleste mandfolk her i landet og navnlig på landet regelmæssigt anvender, fordi de nu engang er gode danske, om end noget bramfri udtryk. Jacob Paludan: Torden i Syd. Selv Morten Korch, selveste Morten Korch, er blevet befundet at være så dristig og frivol, at han ikke kunne bruges til oplæsning. Jeg kunne fortsætte listen i flere timer. Jeg skal kun endnu nævne én bog, nemlig H. C. Andersen: Fyrtøjet. Mærkeligt nok ikke Store Klavs og lille Klavs, der jo nok må siges at være lidt ved siden af den gængse moral.

Ud fra en sådan opfattelse af begrebet usædelig litteratur bliver man nødt til at forkaste praktisk talt hele verdenslitteraturen lige fra Biblen og Homer til Shakespeare, Holberg, Goethe, Andersen-Nexø og Kaj Munk. Mine tilhørere må ikke undres over, at jeg nævner Biblen, det er med rette; for få dage siden kunne man se en Nazistavis her i København præstere et opslag, hvorpå der stod: »Man skal tilbage til Det gamle Testamente for at finde samme svineri og umoral.« Hertil er kun at sige, at folk selv kan være så moralsk bedærvede, at de finder umoralitet alle vegne.

Ud fra en sådan opfattelse må man angribe al litteraturhistorie i hele verden, forkaste al litteraturundervisning, som den drives i samtlige undervisningsanstalter lige fra universitetet til folkehøjskolerne.

Det må derfor siges så stærkt som muligt, at om begrebet smudslitteratur, usædelig litteratur, bliver mennesker aldrig enige. Jeg har anført Jacob Paludans Torden i Syd. I Højskolebladet, der vel ikke kan mistænkes for at spekulere i udbredelse af usædelige skrifter, anbefales denne bog i meget stærke udtryk, og anmeldelsen ender med at sige, at man »med stor interesse må afvente fortsættelsen af denne roman, der giver så store løfter«. Og »Nationaltidende«, et officielt organ for dansk konservatisme, har for nylig opført Jacob Paludan

på en liste, som bladet kalder: »Dansk kulturlivs bedste penne.«

□ Når jeg dernæst går over til begrebet den underlødige litteratur, må man straks sige, at også her er der oftest uenighed, ikke alene om dens skadelighed eller ikke-skadelighed, men 'også om, hvad man overhovedet kan betegne som underlødigt.

Der findes for det første en stor litteratur, som jeg vil kalde den hæderligt underlødige. Det er den litteratur, som vel er kunstnerisk afmægtig, men som har noget på hjerte, og som bortset fra svigtende kunstneriske evner er sandfærdig og reel. Denne litteratur kan ikke afvises i det folkeoplysende arbejde, den har i visse perioder, hvor talen er om at bringe nye befolkningslag i forbindelse med litteraturen, spillet en stor og betydningsfuld rolle.

En anden kategori er den, man populært kalder solstrålefortællinger. Det er den, der stiller alle problemer klart op, løser dem forkert og lader det hele ende i idyl, altså tungen ud ad vinduet. Store dele af den såkaldte folkelige skønlitteratur hører herhen, overvældende mængder af ungpigellitteraturen ligeledes og endelig en del halv eller helt religiøs litteratur. Bøger af den art er så let gennemskuelige i deres forlorenhed, at ingen kan misunde læserne dem, hvis ikke det var, at tiden blev spildt. Drevet som fabriksvirksomhed findes der her en mængde behændigt affattede romaner og noveller, som for trætte mennesker og nervepatisenter måske er et passende surrogat, når man er træt af at spille kort eller snakke om sine medmennesker.

□ Til den underlødige litteratur – jeg vil hellere sige til den litteratur, som man er så elskværdig kun at kalde underlødigt – regner folk i almindelighed imidlertid en tredje meget stor gruppe, som jeg for mit vedkommende meget gerne vil flytte op i den første hovedgruppe: den direkte umoraliske litteratur. Det er den, der kun kender ét emne: Flirt og erotiske forviklinger. I almindelighed lige på stregen. Aldrig over stregen. Dyden bliver altid reddet i sidste øjeblik og altid på en komplet usandsynlig måde. Jeg behøver ikke at nævne navne. Det er den litteratur, der fremstiller en af erotik opfyldt dagdrivertilværelse. I luksustog. På luksudamper. På kamelryg til skønne sheikers telte. På sportshoteller o.s.v., o.s.v. Det er den litteratur, der bilder en ung pige ind, at når hun går ud ad Vesterbrogade, kan hun trøstigt skyde med en ung mand i selvejerbil og køre en tur med ham, spise med ham, eventuelt rejse til udlandet med

ham. Han viser sig ganske vist hurtigt at være en skurk, der vil forføre hende, men han har en ædel ven, der er lige så rig, men hæderlig, og han redder hende i sidste øjeblik ud fra det skæbnesvangre separatkabinet. Det hele ender med bryllup, bil og pelsværk, og kontorpladsen, det hæderlige arbejde, livets virkelighed, der hvor hun skulle stå sin prøve; kort sagt, den reelle tilværelse, svinder bort som en hæsleg drøm. Jeg siger kontorpladsen, for denne litteratur spekulerer også i den brede befolknings snobberi – der vil næsten aldrig være tale om en tjenestepige eller en fabriksarbejder-ske. Deres hænder er heller ikke pæne nok.

Her er løggen og umoralen i sin sandeste skikkelse. Her er den litteratur, som en kendt forfatter og videnskabsmand engang har karakteriseret som den egentlige umoralske litteratur, den, der træffer alle forberedelser til kønssydomme og uægte børn uden nogen sinde at lade dem optræde. Mine tilhørere kender typen. Den ligger rundt om i deres hjem. Den serveres hver uge. Den udgør en stadig stigende del af det danske folks læsning.

□ Smudslitteratur er altså efter min mening dels noget meget mindre end det, der oftest betegnes

således, dels noget meget mere, og hvis man ikke kan lide ordet smuds, så siger vi umoralsk og forløjet. Det er her, kampen efter min mening skal sættes ind, meget mere end overfor den egentlige pornografiske litteratur, den som straffeloven tænker på.

Men i denne kamp ønsker vi ikke forbud eller censur af nogen art. Vi vender os mod de røster, som straks har ladet sig høre med krav om indskrænkning af trykkefriheden. Og det gør vi ikke blot, fordi grundloven tilsikrer os, at censur eller andre indskrænkninger i trykkefriheden ingen sinde kan indføres. Grundloven kunne jo ændres, men ændres kan aldrig det faktum, at mennesker er forskellige, med forskellige anskuelse, også med forskellige meninger om, hvad der er dårlig litteratur.

Det er netop denne uenighed, jeg har søgt at fremstille og lægge vægten på for at sige, at vi ikke er eller kan eller skal blive enige. Vi må hver for sig ud fra vor livsanskuelse kæmpe for det, vi anser for godt og rigtigt, og uden skånsel angribe det, som vi anser for dårligt.

□

Øverst: Døssings rejse til Moskva juli 1944 gik over Sverige, England, Egypten og Iran. I London mødte han bl. a. J. Christmas Møller, formanden for Det danske Råd i London. De ses her på en altan udenfor Det danske Hus.

Nederst: Thomas Døssing modtages i Moskva af Kalinin, Sovjetunionens præsident 1937-46.

Amatøren og systemet

Af Hans Kirchhoff

Sommeren 1944 rejste Thomas Døssing på initiativ af Frihedsrådet til Moskva, og i et fællescommuniqué udsendt af den sovjetiske regering og Frihedsrådet d. 10. juli 1944 blev han anerkendt som befuldmægtiget repræsentant for det kæmpende Danmark. I artiklen her – oprindeligt bragt som kronik i Politiken d. 5. juni 1982 – skildrer historikeren, cand.mag. Hans Kirchhoff Døssings indsats som modstandsmand, politiker og gesandt i Sovjetunionen.

□ Ingen af de store modstandslederes eftermæle er gået mere skamferet over i Danmarkshistorien end Thomas Døssings, Frihedsrådets gesandt i Moskva 1944–45. Man har kaldt ham både *ansvarslos* og *fanatisk*, og *amatøragtig* og *naiiv* – en mand der ikke forstod at skelne *følelser* fra *politik*. Men hver generation må skrive historien om. Og på Døssings 100 års fødselsdag trænger en ny vurdering sig på:

Thomas Døssing fødtes ind i en slægt af hede bønder der havde slidt sig krumryggede i kampen med mergel og lyngtørv gennem generationer. Faren var småbruger i Hinge mellem Silkeborg og Viborg, og mistede hele sin rørlige formue under landbrugskrisen i 80'erne. Af en børneflokk på ti fik kun Thomas og en ældre bror muligheden for at læse videre. »Jeg har haft den lykke, at være opvokset i et hjem, hvor der aldrig var mangel«, skrev Døssing mange år senere, »men hvor vi var så nær fattigdommen, at vi aldrig glemte hvor frygtelig fattigdommen er«. Indtrykkene fra almesamfundets uhyrlige klasseskel forlod ham aldrig. De lagde grundmønsteret til et samfundssyn, der tidligt førte Døssing ind i Socialdemokratiet, senere efter II verdenskrig ind i Danmarks Kommunistiske Parti, og som blev ledetråden for hans indsats som folkeoplyser og politiker.

□ Men marxist blev Døssing aldrig – selv om han på sine gamle dage terpede de socialistiske klassikere, i Moskva. Dertil var hans livssyn for idealistisk rodfæstet i den grundtvigske friskoletradition, med dens krav om *frihed for Loke såvel som for Thor* – der i Hinge indgik en usædvanlig symbiose med fattigfolkets religion, Indre Missionen. Døssing voksede sig med årene ud af barndomsmiljøet. Men han bevarede samfølelsen med forældrenes dybe og kompromisløse tro, og hvor meget han end senere i åndsfrihedens navn svang svøben over Missionens snæversyn og intolerance kappede han aldrig sit rodned over. Det gav ham styrken og ballasten i det store folkelige kulturarbejde, og senere frygtesløsheden og konsekvensen under modstandskampen.

Fra 1912 som bibliotekar i Statens Bogsamlingskomité, og fra 1920 og indtil arrestationen i 1942 som biblioteksdirektør, ledede Døssing opbygningen af det moderne, danske biblioteksvæsen som vi kender det i dag. Af de små, oftest tilfældigt, sammenskrabede bogsamlinger i de hensygnende læsekredse i skolen eller hos præsten skabte Døssing og hans medarbejdere biblioteket som offentlig institution, og gjorde kvalitetslitteraturen til samfundseje. Et lys stod i disse tiår omkring direktørens lange og lidt duknakkede person, bag skrivebordet i Tilsynets små lokaler i Sct. Pederstrædet, eller når han inspicerede »græsrodderne« i provinsen. Døssing gjorde vore folkebiblioteker *folkelige* i dette ords sande betydning, og placerede dem centralt i demokratiseringsprocessen. Her ligger hans livsværk – som vil blive husket når modstandsindsatsen en gang er glemt.

□ Vejen til modstandsbevægelsen gik for Døssing som for så mange andre på venstrefløjen gennem den antifascistiske kamp i 30'erne. Han er således et kraftigt dementi af den udbredte myte hvorefter modstandens pionerer rekrutteredes fra et bredt udsnit af den danske befolkning. Dette var – som påvist i mange undersøgelser – ikke tilfældet. Modstanden hentede til langt ind på vinteren

1944, sine medlemmer fra det politiske spektrums yderløj. Vi var ikke alle med – selv om tanken er velbehagelig! Som socialistisk humanist og kompromisløs forkæmper for tankens frihed fejdede Døssing tidligt imod de mange kryptonazistiske tendenser der infiltrerede Danmark sydfra. Han deltog aktivt i hjælpen til de tyske emigranter, havde dem på kost hjemme, og støttede i *Studentersamfundet* og i *Kulturkampen* det republikanske Spanien imod Franco og hans falangister. Over radioen og på talrige talerstole trak han i de sidste år før freden brød sammen, frontlinjen mellem demokratiet og den politiske og kulturelle reaktion. I begyndelsen af 1940 var han på tale som formand for Radiorådet, men blev vraget til fordel for en mere pålidelig partisoldat, Julius Bomholt.

□ Myternes funktion er som bekendt den, at forsoner egen utilstrækkelighed med tilværelsens ubehagelige krav. En af de mest indædte mytedannelser fra besættelsestiden er påstanden om, at vi alle var i samme båd. Kjærulff-Schmidt sang en revyvisse derom, og hver gang indkomspolitikken får en ekstra tand appelleres der til samfundssindet under besættelsen. Men vi var ikke i samme båd under krigen! Danmark blev fattigere den 9. april 1940, men fattigdommen blev ulige fordelt. De mange, dvs. funktionærerne og arbejderne, kom til at undgælde, andre grupper, først og fremmest bønderne, tjente på ulykken. Besættelsen betød skærpet klassekamp – ikke nogen øget samfundssolidaritet! Døssing var en af de få der udenfor arbejderkredse forsøgte at slå igennem den tunge dyne af ensretning som de gamle partier i den hellige nationale samlings navn lagde over den offentlige debat. I april 1941 sluttede han sit bekendte radioforedrag, *Stene for brød*, med advarslen: »Når en gård brænder, må alt vige for det ene at slukke og redde. Man skændes ikke under et redningsarbejde. Men der er visse regler, som nøje overholdes, jeg fik dem indprentet, da jeg var barn. Først reddes mennesker, så dyr, sidst de døde værdier. Nu brænder Danmarks gård, og det er rigtigt at vi samles for at slukke og redde, vel at mærke i den rigtige rækkefølge. Jeg har en uhyggelig anelse om, at rækkefølgen nu er en anden: Først pengeskabet, så kærne, så Danmarks Melodibog – og imens brænder Danmarks børn inde og med dem den danske folkelige kulturfremtid«.

»Jeg tror ikke på den nationale samling«, erklærede Døssing året efter, da han på Dansk Ungdomsamvirkes påskestævne atter gik til angreb mod den nationale reaktion. Den samlede presse rasede over denne socialist der intet havde lært og in-

tet glemt, og insinuerede direkte at Døssing tjente andre interesser end de danske. En politiundersøgelse, foranstaltet af justitsministeren, konkluderede dog at landets socialdemokratiske biblioteksdirektør næppe kunne betegnes som kommunist!

□ Da var Døssing dog allerede dybt involveret i illegalt arbejde. I vinteren 1942 mødtes han med bl. a. Aksel Larsen, Christmas Møller, Mogens Fog og Ole Chiewitz og stiftede modstandsorganisationen *Frit Danmark*. I april 1942 udsendtes det første nummer vendt imod regeringens og Rigsdagens indrømmelsespolitik, og i september tog man skridtet videre og gik nu åbent ind for sabotagen. To måneder senere blev hovedledelsen revet op, og bl. a. Døssing og Chiewitz arresteret, mens Mogens Fog gik under jorden. Dette at landets biblioteksdirektør og to universitetsprofessorer viste sig indblandet i illegalt arbejde vakte sensation, og gav synet på den gryende modstand en ny drejning. Det var fra da af ikke længere muligt at afvise modstanden som bare de vilde kommunisters eller gale drenges værk. Dommen faldt den 9. april 1943, på trærsdagen for besættelsen, og blev på fire måneder svarende til varetægsttiden. Tyskerne protesterede overfor den milde danske justits, og forlangte internering i Horserød, men affandt sig så med en ordning hvorefter Døssing fik beordret orlov og forbud imod at fjerne sig fra huset i Humlebæk. Døssing tilgav aldrig de danske myndigheder deres hånd i dette arbejde. Det skabte en bitterhed hos ham, der bar ved til det store opgør i 1944/45.

□ Mens orloven fra biblioteksvæsenet skulle vise sig at blive permanent kom orloven fra det illegale arbejde kun til at vare et års tid. I april 1944 opfordrede Frihedsrådet Døssing til at repræsentere modstandsbevægelsen overfor Sovjetunionen, og efter en kort betænkning – han havde en søn og en svigerdatter i tysk koncentrationslejr – svarede han ja. I juli 1944 arriverede den nye gesandt til Moskva.

Da så situationen hjemme ganske anderledes ud end den gang *Frit Danmark* åbnede sit første angreb på kollaborationen. I august 1943 blev samarbejdspolitikken fældet, og regeringen tvunget tilbage. Den følgende september dannedes Frihedsrådet som eksekutor for landets nye udenrigspolitik, modstandens krigsprogram. Det er en af besættelsestidens allerstørste myter at politikerne i august 1943 valgte modstandslinjen. Sandheden er den, at bruddet blev presset ned over dem, imod deres vilje, og at deres nej ikke var dikteret af udenrigspolitikken, men af indenrigspolitiske

hensyn, nemlig frygten for at oprøret i provinsen skulle brede sig og true det politiske system. Denne frygt for de systemfjendtlige kræfter i modstandsbevægelsen martrede politikerne krigen ud, og dikterede deres strategi – hvis hovedmål blev at holde landet udenfor verdenskrigens ulykker, og undgå den radikaliserende der kunne kalde »de røde« ind. Altså forsøgte man i første omgang at isolere modstanden, og da denne taktik viste sig forfæjlet med store nederlag under folkestrejken i sommeren 1944 – da at sætte sig på den ved at identificere sig med den.

Fra efteråret 1944 ser vi da en begyndende tilnærmelse mellem de tidligere så uforsonlige parter, omkring overgangs- og fredskrisens stadig mere dominerende problemer. Motiverne hertil var rent magtpolitiske. Politikerne mente ikke at kunne komme udenom Frihedsrådets stærke position – og frygtede dets våbenmonopol, der kunne blive afgørende i en frygtet kupsituation. Frihedsrådet regnede, på sin side, ikke med at kunne realisere det nationale efterkrigsprogram imod partisystemet, og turde ikke risikere et kakivalg – dertil var man for politisk utrænet, og dertil stod man også for splittet. Kommunisterne erkendte dette – og også af den grund forberedte man ikke noget kup, således som myten lyder på højrefløjen. Der forelå ingen revolutionær situation i foråret 1945 – tilsvarende en af venstrefløjens yndlingsmyter. Heri lå brikerne til det store kompromis – og baggrunden for Døssings enegang.

□ Frihedsrådets nye gesandt blev sat over Sundet i juni, og fejrede folkestrejken i Stockholm sammen med den danske koloni. Han forlod altså landet på et tidspunkt da kløften mellem modstandsbevægelsen og politikerne syntes så uoverstigelig som nogen sinde. Hans akkreditiver lød på at han repræsenterede *det kæmpende Danmark*, dvs. modstanden – ikke politikerne eller det politiske system. Russerne holdt ham fast på dette, og afviste lige til kapitulationen at give Rigsdagen syndsfordælselse for dens antisovjetiske politik i 1941.

Ikke at Kreml havde noget som helst sentimentalt forhold til den danske modstandsmand og sympatisør. Han indgik helt kynisk i de russiske bestræbelser på at skaffe sig indflydelse i efterkrigens Danmark gennem den såkaldte folkefrontsstrategi, der byggede på modstandsbevægelsens kadre og andre »progressive« kræfter – og som søgte at isolere samarbejdspolitikkerne. Det er tvivlsomt om Døssing nogen sinde erkendte sin rolle i den sovjetiske splittelsespolitik – dertil faldt russernes synspunkter alt for tæt på hans egne. Historikerne har forsøgt at forklare denne kedelige dissonans i

den nationale koncert med henvisning til Døssings isolation og hans sygdom i Moskva – og det er klart faktorer der tæller. Men samtidig har de i det store kompromis' navn underspillet konstanterne i gesandens modstandspolitiske program. Først som sidst kæmpede Døssing imod ethvert forlig der kunne så tvivl om modstandsbevægelsens sejr, og tilsløre at samarbejdspolitikken havde spillet fallit. Derfor sloges han under hele perioden i Moskva indædt for en overgangsregering, domineret af modstandsfolk, der havde viljen og styrken til at fuldføre udrensningen tilbunds – og som kunne forberede den økonomiske opretning af de befolkningsgrupper der havde lidt mest under besættelsen. Da han hen på efteråret modtog de første nye signaler fra København reagerede han skånselsløst: »Hvis sagtengangere og luskepetere skal regere Danmark efter krigen, skal jeg hjem og slås. Jeg er repræsentant for Fighting Denmark, ikke for Buhl og navnlig ikke for Jørgen Jørgensen«. Det var da også helt Døssings fortjeneste, om man vil, at politikerne i sidste omgang måtte bøje sig for en befrielsesregering der udelukkede ministrene fra Scavenius' tid og delte posterne ligeligt med Frihedsrådet.

□ De professionelle kaldte den danske gesandt for amatør. Og det er rigtigt at Døssing havde én stor og utilgivelig fejl som diplomat og politiker: Han sagde som oftest det han mente – eller som den britiske ambassade rapporterede hjemover fra Moskva: Døssings fejl er den, at han gør det han mener er rigtigt, fremfor at gøre det han får besked på! Alt eftersom det oprindelige grundlag for Moskva-missionen smuldrede væk blev denne konflikt mellem hvad gesandten anså for rigtigt at gøre, og hvad man hjemme regnede for opportunt – mere og mere udtalt. Han forsvarede Frihedsrådets linje overfor russerne så godt han formåede. Men han havde ikke hjertet med, og lod ingen tvivl om hvor han selv stod. Det skabte åbninger, som russerne kunne benytte, og det såede mistillid hjemme. Døssing forsvarede sig med, at enhver anden politik ville have undermineret hans stilling overfor russerne. Og det lyder sandsynligt. Men lad enhver der ikke i det hellige repræsentative demokratis navn har måttet forsvare synspunkter der gik stik mod hans egne – kaste den første sten!

Døssings skæbne blev således i de sidste måneder af krigen at blive overhalet af de politiske og militære realiteter derhjemme. Politikerne rasede imod hans »fanatiske ensidighed«, og forsøgte at ramme ham via Sverige. De »frie« danske gesandter, der ikke var mere frie end at de i konkurrencen

1. juli 1945 vendte minister Døssing for første gang efter befrielsen hjem fra Moskva. Han ses her sammen med sin kone Augusta Døssing ved ankomsten til København.

mellem Frihedsrådet og Buhl-gruppen klart valgte den sidste, intrigerede imod ham i Washington og London, og forsøgte at binde ham økonomisk. Også de drevne englændere, der i den sidste fase af besættelsen utvetydigt sluttede op om politikerne, modarbejdede Døssing i Moskva, og forsøgte at torpedere hans bestræbelser på at knytte Danmark nøjere til Sovjet. Den gamle våbenfælle fra *Frit Danmark*, Christmas Møller, der var politiker nok til at vejlede de nye stemninger, svingede tilsvarende over, og fremkaldte et fjendskab der aldrig siden blev lægt. Også kommunisterne vendte sig imod Døssing, og advarede ham imod at køre sin linje så hårdt, at sammenholdet derhjemme ville bryde. Ja, selv Frihedsrådet faldt fra, og kobledes sin egen gesandt ud, da faren for en sovjetisk be-

frielse i den sidste april-uge syntes overhængende. Da kapitulationen oprandt 4. maj 1945, og en af dansk realpolitik og pragmatismes største triumfer i nyeste tid, befrielsesregeringen, trådte frem for det jublende folk – stod gesandten alene og to-talt isoleret med det rene modstandssynspunkt, i Moskva.

□ I juni vendte Døssing så hjem til sommerens befrielsessæstævner, ombrust og hyldet som den mand der alene havde formået at formidle forsoningen mellem Danmark og den store nabo mod øst. Dette turde være en overvurdering. Alle Døssings personlige og ideologiske kvalifikationer til trods – havde russerne formentlig hellere set en mand med en større politisk tyngde på posten, og

de var i hvert fald realister nok til ikke at satse på Døssing alene. I Stockholm forlød det med russerne som kilde, at Frihedsrådets gesandt ikke havde forstået et muk af det hele!

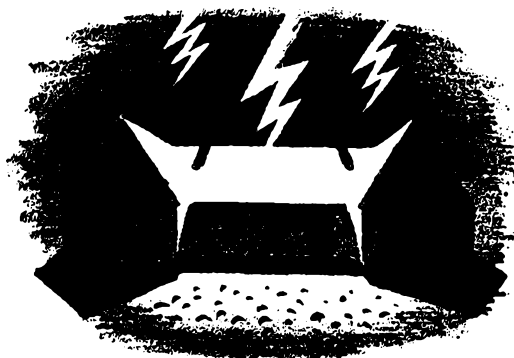
I oktober 1945 stillede Døssing op til rigsdagsvalget som kommunist. Men faldt med et brag i Sønderjylland – i det slag, hvor frihedsbevægelsens naive og urealistiske forventninger om et anderledes Danmark blev opfanget og knust af partimaskinerne – og som bragte reaktionen til magten. I spidsen for den nye regering stod venstrehøvdingen Knud Kristensen, den mand, der i 1942 havde tordnet imod modstandens »private udenrigspolitik«. Selv rejste Døssing tilbage til Moskva – nu som det officielle Danmarks repræsentant, men i løbende konflikt med sin nye udenrigsminister. Blandt de nålestribe i Udenrigsministeriet

forblev han for altid en fremmed fugl. Hvorledes den gamle frihedsapostel indrettede sig under det stalinistiske diktatur og den begyndende Koldkrigs ensretning – fortæller historien intet om. Men han blev vel beskærmet for det værste!

I april 1947 døde han af en hjernesvulst, kun 67 år gammel.

□ Døssing var amatøreren der i modstandens store græsrodsbevægelse i fyrreerne konsekvent og kompromisløst sloges for de idealer, der var hans – mod realpolitikken, imod apparaterne og imod systemet. En kæmpende humanist, der ikke lod sig ensrette og derfor kom til kort. Men et levende menneske hvis liv har bud til alle oprørere af i dag.

□

*Arne Ungermanns forsidevignet
til stridsskriftet »Stene for Brød«.*

Den folkelige rejsning – vort skjold og væрге

Af Thomas Døssing

Den 4. april 1941 holdt Thomas Døssing i Studentersamfundet i København et af sine mest forkætrede og oftest citerede foredrag. »Stene for Brød« lød titlen på disse socialpolitiske betragtninger over dansk folkeoplysning. Studentersamfundet udsendte samme år foredraget som pjece. I dette foredrag bekender Døssing sin tro på den folkelige rejsning. Her maner han til kamp mod klassevælde og åndelig forkrøbling. Et uddrag af Døssings foredrag bringes her.

□ For et årstid siden nedlagde de stridende parter her i landet våbnene. D.v.s. flertallet opgav kampen af hensyn til det, man har kaldt national samling. Mottoet er ikke længere »Danmark for folket«, men et andet gammeltkendt ord: »Ret! Se til højre!« Det ville være en fordrejelse af sandheden at påstå andet, og det må også siges, at visse aviser åbent og ærligt forkynder denne sandhed hver dag. Der kan siges meget herom, men jeg skal kun søge at se, hvilke konsekvenser det vil få på den folkelige kulturs område. Vi samler os, ser tilbage og besinder os på vor nationale egenart. Således hedder det, men de fleste af os synes at være lidt for langsynede, de springer over hele vor egen tid og hele baggrunden og forudsætningen for vor tid og stirrer på middelalderen, d.v.s. tiden før 1849. Der finder de idealet, i den ufolkelige periode, i classesamfundets tidsalder, hvor folket var uden mæle. Enhver, der læser aviser og tidsskrifter, enhver, der går til møder må bekræfte dette. Når jeg nu skal nævne nogle eksempler på den næsten hadefulde iver, hvormed man tager afstand fra liberalismens Danmark, må jeg tage det forbehold, at mine kilder er avisreferater, og der findes presse-mænd, som driver den gamle sport at være mere kongeligsindede end kongen. Skulle de udtalelser,

jeg refererer, være lidt retoucherede i avisen, bliver de dog altid udtryk for vedkommende journalisters anskuelser.

□ En højtæret og højtstående medborger har i en tale udtrykt sin glæde over, at den pralende vantros dage nu er forbi, og at den ikke vil blive tålt mere. Men 5 minutter senere må han være kommet til at tænke på Grundtvig, for så siger han det stik modsatte, at vi her i Danmark bekender os til de gamle frihedsideal: frit at tænke, tro og tale. – Man må med en let omskrivning af et ord af Kierkegaard sige, at det ikke så meget er frihed til at kunne tænke, vi trænger til, som evne til at kunne tænke.

Eller et andet eksempel. En skolemand angriber vor tid, d.v.s. tiden før d. 9. april. Han taler om, at visse lærere misbrugte skolefriheden til at docere en ensidig fremstilling af udviklingslæren. – Det lyder højt rimeligt, men der har jo været andre lærere, der har misbrugt skolefriheden på andre områder, f. eks. til at docere en samfundsopfattelse eller en livsanskuelse, som var i strid med hjemmenes opfattelse. Men når talen er om udviklingslæren, så er det jo slet ikke misbrug af udviklingslæren, der menes, men selve udviklingslæren. Hvor er Danmarks naturvidenskabelige professorer henne, de som alle docerer udviklingslæren uden at behøve at skele til Indre Missions Tiden. Det ville være passende og værdigt, om de engang imellem steg ned fra deres kateder og klart og uden omsvøb sagde deres mening. Om nogen tid vil en deputation bestående af Peer Degn og Jesper Ridefoged henvende sig til undervisningsministeren for at protestere mod, at skolebøgerne siger, at jorden er rund. De vil med fuld ret kunne undre sig, hvis de bliver afvist uden diskussion. Det er ikke mere end et år siden, at et stort københavnsk dagblad med stor opsætning bragte en helsideartikel om en ny »videnskabelig« teori, hvorefter jordoverfladen skulle være konkav.

Vi får at vide, at kundskaber betyder meget lidt i

sammenligning med karakterdannelse. Det er så sandt, som det er sagt. Men hvorfor siges det? I mange hundrede år var jo al undervisning karakterdannelse, nemlig religions- og moralundervisning, og det er religionsundervisning, man mener, når man nu taler om opdragelse af karakteren. Hvad blev resultatet dengang, da kundskaberne var nul og karakterdannelsen alt? Var moralen bedre i det 17. og 18. århundrede? Var der færre forbrydelser? Vi ved alle, at svaret må blive nej. Overhovedet al den megen tale om den dårlige ungdom. Sådan har jo alle tider talt, det skyldes begyndende alderdomsvækkelse hos de gamle. Skal vi ikke for en gangs skyld være ærlige og sige sandheden, som er den, at vore dages unge er bedre end det forrige slægtled af unge. Vi er jo et par stykker i live, som kan huske 40 år tilbage. Toner er renere nu, hvor unge samles. Der er flere og bedre interesser. Der er mindre hykleri og som følge deraf lidt mindre respekt for de gamle, men vi er vel så ikke bedre værd.

Det allernyeste er, at vore unge er for slappe, rent fysisk set, de mangler appel og holdning. – Søren Kierkegaard synes heller ikke at have svaret til Niels Bukhs ideal, og hvad er det forøvrigt for en sammenblanding af materie og ånd. Det svarer ganske til, at mange mennesker forveksler en lærebog i takt og tone med en håndbog i etik. Hvad siger ikke allerede general Holofernes i Ulysses von Ithacia til sine tropper: »Spejler eder kun i mit eksempel, fægter mandeligt og holder en god krigsdisciplin. Det fornemste, I har i agt at tage, er eders tempo, som består i ein, zwei, drei, og at I slår lige med hænderne på patrontasken; thi når det ikke tages i agt, vil jeg ikke give fire skilling for resten.«

□ En ting må nævnes endnu, den påfaldende interesse for Grundtvig. I og for sig noget ganske naturligt, for ingen anden enkelt mand har betydet så meget for den folkelige kultur i det 19. og 20. århundredes Danmark. Men Grundtvig er mange ting. Og hvad er det for en Grundtvig, man fortrinsvis fremdrager. Det er den unge Grundtvig, ham før den folkelige vækkelses tid. Den gamle Grundtvig glemmer man, d.v.s. det unge, det nye Danmarks Grundtvig, den folkelige, den radikale, ham der gik imod det meste af det, der nu forkyndes som nødvendigt. Ham, der forkyndte åndsfriheden mere absolut og ubegrænset end nogen anden før og siden. Ham, der kæmpede for frihed i skole og kirke, som angreb religionsundervisningen, som ville have den kirkelige konfirmations forargelse afskaffet og i stedet ville indføre den borgerlige konfirmation. Som angreb tan-

ken om privilegeret valgret, overhovedet den tanke, at en mand skulle være egnet til at styre land og rige, fordi han havde samlet sig en formue.

□ Men jeg vender tilbage til dagen i dag og spørger, hvad udviklingen i det sidste år kan komme til at betyde for vor folkelige kultur. Vi står midt i den alvorligste krise, som vort folk har oplevet i sin tusindårige tilværelse som dansk folk. Vi har før hørt om og læst om folk, om hele kulturer, som er gået til grunde, men vi har ikke kunnet opfatte det med samtidighedens gru. Det kan vi i dag. Vi har nu selv set nationer miste deres politiske selvstændighed, og vi spørger med frygt, om det også vil betyde folkenes død. Vi spørger, om det også skulle kunne blive vor skæbne. Vi spørger, hvordan vi er rustede, hvis også vi kommer ud i kampen, rustede, så vi kan sejre, d.v.s. bevare vor folkelige egenart, vort sprog, vor åndelige frihed, alt det, der gør livet værd at leve for os som danske. Er vi rustede? Vi er det ikke, fordi der eksisterer en selvstændig dansk kultur med de store navne, der for evigt vil bære Danmarks navn: Absalon, Hans Tausen, Tycho Brahe, Eleonora Christina, Kingo, Holberg, Grundtvig, Kierkegaard, H. C. Andersen, Vilhelm Beck, Brandes, Finsén. – Intet folk i verden behøver at se ned på os.

Men det er ikke nok. Det er ikke nok på kampfens dag. Vi er helt galt afmarcherede, hvis vi tror, at vor fremtid som folk alene afhænger af, om vi vil fastholde vor nationale fortid. Til en hær hører ikke blot generaler, og navnlig ikke døde generaler, det er til syvende og sidst kvaliteten og udrustningen hos den menige soldat, der bliver det afgørende.

Det er det sidste århundredes folkelige rejsning, der skal være vort skjold og væрге – hvis den kan fortsættes. Det var de gamle folkevækkelses Sønderjylland og ikke en lille akademisk uddannet overklasse, der var dansk og forblev dansk fra 1864 til 1920. Men hvis jeg har blot en lille smule ret i min påstand om sammenhængen mellem det materielle liv og den folkelige kultur, så må der råbes vagt i gevær i anledning af meget, som er sket her i Danmark i det sidste år. Det er ikke nok at sige, at nu eksisterer der ikke og skal ikke eksistere klasser mere i Danmark. Det er lige så let og lige så intetsigende som at sige, at vi alle er i samme båd. Så længe der er økonomiske skillelinier, vil der også være et classesamfund. Og de økonomiske skillelinier er ikke blevet mindre skarpe siden i fjor. Tværtimod. Vi fjerner os med raske skridt fra det gamle ideal, at få har for meget og færre for lidt. Mange får mere, og flere får mindre.

□

Baade Esbjerg, København og Bornholm er

allierede

BIBLIOTEKERNE KAL „ENSRETTEDE“

Anti-nazistisk Litteratur kræves forbudt

BIBLIOTEKAR Arne Hansen har i en Artikel i *Fædrelandets* hævedt, mange danske Biblioteker er Centrer „Forførelse“, og han angriber særligt Biblioteksdirektør Th. Døssing, der karakteriseres som glødelende ti-tysk. Bibliotekar Hansen klager over, at saags Indfyldelse er alt for stor, især paastaar, at ikke alene Personaler, men ogsaa Chefen for Bibliotekerne ned over er indført af den engelske kommunistiske Syge. Lige siden 33 har de danske Biblioteker stræbt sig alene at samle anti-nazistiske bøger, og nye Nazistbøger findes ikke. Bibliotekar Hansen giver en lang Liste anti-tysk og pro-russisk udenlandsk dansk Litteratur, der til Trods for en Omstændighed, at Danmark har sluttet sig Anstaltskomitern-Pagten sig findes i danske Biblioteker. I Modsetning til andre Bibliotekarer i Bibliotekar Arbejde i Københavns omnes Biblioteker og Krogh Jensen

En Demokrat

Under Titlen „Dansk Folkeoplysning“ gjorde Biblioteksdirektør Døssing op med vor øjeblikkelige Interne Situation, som han fandt alt andet end lys og opmuntrende. Mangt og meget af det, der er sket i det forløbne Aar — blandt andet de uforvarlige Fristiltinger — havde faaet ham til at miste Troen paa Alvorern i den nationale Samling. Og mangt og meget havde givet ham det Indtryk, at vi med raske Skridt fjernede os fra det gamle Ideal, efter hvilket faa har været og færre for livet. Vi var paa Vej mod en Forlængelse af Arbejdsdagen, en Ned sættelse af Arbejdslojnen og Indførelsen af Arbejdstvang, hvilket var nok til at saa Grunden bort under hele vor kulturelle Folkeoplysning.

Udtalelse af Minister Døssing til Frih

Med Førgen Kl. 11 i Formiddagen fra Malme kom efter en Mængde Danske hjem til København. Blandt disse var fem danske Kommunistler, der har stillet i den tyske Lejr ved Stutthof, og nu over Moskva vendte tilbage til Hjemlandet. De bar ualmædige Præg af deres Ophold i Tyskland. Martin Nielsen kom gaende med en Landsmand under hver Arm og blev hilset med stor Hjertelighed. Også Petersen blev båret i Guldetol, overdyngnet med Blomster, og Kammeraterne udtogte et hundrede Leve for ham.

Men i det samme fik Klyngen Øje paa en høj og meget velklædt Herre med smaa Øjne, store øjebryn, stærke

Skærpet Kurs mod det uofficielle Danmark

Professor Chievitz, Biblioteksdirektør Døssing og Stadsbibliotekar Fl. Dah arresteret

TYSKERNE har krævet Krig mod den danske Hjemmefront. Al Modstand mod Tyskerne af Scavenius' Regering, der sættes til at beskytte de tyske „Gæster“, skal slaas ned. Danmarks sande Stemme skal undertrykkes.

Det er officielt meddelt, at Aksel Larsen M.F. og Professor Ole Chievitz er blandt de arresterede.

Mange kendte Danskes pludselige Forsvinden sættes i Forbindelse med de omfattende Arrestationer.

Den første officielle Meddelelse om den skærpede Behandling ikke alene af Sabotører og den underjordiske Presse, men ogsaa af Personer, der arbejder paa „at sætte vide Kredse af Befolkningen op mod Regeringen“, fremkom Fredag den 11. December. Det oplyses, at der var anholdt ikke alene Kommunistler, men ogsaa

Ifølge svenske Blade er ogsaa Biblioteksdir. Th. Døssing og Stadsbibliotekar Fl. Dah arresteret.

Danmark gik fra Bund til Toppen i de Allieredes Omdømm

Stort Frihedskæmpermøde med Commander Hollis og Minister Døssing som Talere

Arne Sørensen udtaler, at Modstandsbevægelse ikke skal opløses, hverken nu eller senere

Samtale med Minister Ths vendte hjem fra Moskva fo

Døssing vendt hjem: „Bornholms Vilkaar som det øvrige Lands“

en kommunistiske Rigsdagsmand Martin ielsen om de forfærdende Massemord og fishandlinger i tysk Konzentrationslejr

USINDER af Mennesker strømmede i Gaar til Frihavnen og til Høbanegaarden for at modtage hjemvendende Flygtninge fra Sverige. Midt i dem Flygtningene kom det frie danske Minister i Moskva Th. Døssing, der er rejst hjem for at afgive rapport i Udenrigsministeriet. Med sig var ogsaa den tidligere Redaktør af *Arbejdsbladet*, den kommunist-

Rationeringen i Sov afvikles i Løbet af et halvt Aar

I Gaar Eftermiddags Kl. 15,15 landede en stor Dakota-Transportmaskine i Kastrup Lufthavn. Endnu medens den svævede over Flyvepladsen, kunde man se Nationalitetsmærket en stor rød Stjerne paa „Skibet“s Side. Det var en af den røde Armé's Transportmaskiner, som Sovjetregeringen med stor Velvilje havde stillet til Disposition for Danmarks Minister i Moskva, Biblioteksdirektør Th. Døssing, da Ministeren havde bedt om at kom-

me Laksusbekæftning eller en Forsøgning mod Inflation. Og for det nu det har Størstedelen af Befolkningen i en By som Moskva og i de andre større Byer saa store Indtægter, at de meget vel kan købe disse Ting. — Er det Mening, at disse høje Priser skal vare ved?

Saa har vi Rentvold og Kruse, foruden Kauffmann, U. S. A., og sidst, men ikke mindst, den store Ambassadøssing i Moskva.

Thomas Døssing og Christmas Mø

orhandler med Hjemmefronten

Den sidste Uge er kommet til at staa i et storpolitisk betydningsfuldt Skar for den frie danske Bevægelse. Efter Minister Thomas Døssings Ankomst til den sovjetrussiske Hovedstad Formanden for Det Danske Udvalg i London, forhenværende udenrigsminister Christmas Møller, pr. Flyvemaskine kom til Stockholm. De to Politikere

maa de tillægges den største Betydning. Den svenske og udenlandske Presse har da ogsaa vist Minister Døssings og Christmas Møllers Ankomst hertil den største Interesse i Form af Interviews og fyldige Kommentarer. Der har været afholdt Pressekonferencer for Korrespondenterne til den frie Verdens Presse. Sympatien og Interessen for det kæmpende og det fremtidige Danmark har tydeligt frem-

ner Mennesker — rejste den lange Vej for at hjælpe til at vinde Krigen i Europa, saaledes maa det ogsaa samme Maade forventes, at danske Tropper — fra et Land med en Befolkning paa 4 Millioner Indbyggere — vil yde en tilsvarende Indsats i det frie Østen. Krigen er alt og alle omfattende og vi vil ikke, saa vidt det staar i vor Magt at forhindre det, taale, at der fremtidig gøres Uret nogetsteds mellem Nationerne.

Dagligt Liv i Rusla

Minister Døssing beretter om den store allierede i Øst

Det er vel efterhaanden kun faa, der tror, at Rusland tilhører et Folk af Barbare og Analfabeter — men derfor var det alligevel meget interessant at høre Minister Døssings Foredrag i Dansk Journalistforening i Sverige om den russiske Civilbefolkning under Krigen. Hvordan Herre-

blive ved med at blive støv og store Stimmende maa

Fremtidsoptimism

Det, der mest præger Rummen — en Glæde, der er baseret på

Det er bedre at tabe end ikke at have kæmpet

Af Thomas Døssing

Efter at være blevet kontaktet af det danske frihedsråd erklærede Sovjetunionen sig i begyndelsen af 1944 rede til at modtage en repræsentant for det kæmpende Danmark og give vedkommende rang af gesandt. Thomas Døssing blev af Frihedsrådet udset til denne post og i juli 1944 rejste han over Stockholm, London og Teheran til Moskva. Under sit ophold i London holdt den nye gesandt i den engelske radio flg. tale til det danske folk. Her gengivet efter et illegalt blad fra modstandsgruppen »De frie Danske«.

□ Når man bliver angrebet, skal man forsvare sig. Det har intet at gøre med vort gamle militære spørgsmål, som efter krigen vil blive løst af sig selv på en helt ny basis. Men også et militært forsvarsløst land skal kæmpe. Vi har kunnet og har skullet forsvare os i de sidste elleve år imod nazismen, fordi det er en fornægtelse af enhver form for politisk og kulturelt demokrati. Enhver demokrat har den pligt at føre denne modstand til bunds, selv om det skulle koste personlig sikkerhed, ja, selv om indsatsen vil blive livet. Her står kampen. En demokrat må kæmpe mod nazismen, mod al dens væsen og alle dens gerninger. Den demokrat, der bevidst undgår kampen, vil efter krigen opdage, at hans våben er blevet slævede. Der er også dem, der har vist os, at et afvæbnet land kan kæmpe mod våbenmagt. Hovedspørgsmålet er ikke, om de danske sabotører har udrettet lidt eller meget for selve krigens udfald. Hovedsagen er, at de har været der. Vi sad i udlandet og glædede os over

Københavns belejring 1944. Det var blot sørgeligt, at vi ikke selv var hjemme. Vi tænkte ikke på, om kampen ville blive tabt, for det er bedre at tabe end ikke at have kæmpet. Der er ingen, der forlanger, at en aldersrentenyder skal være sabotør. Hvis han er det, skal han have en særlig æresøjle bagefter. Vi forlanger heller ikke, at nogen skal søge konflikt. Vi forlanger kun, at man i en konflikt skal gøre modstand, aktiv eller passiv, også henholdende modstand. Der er tjenestemænd, som har kæmpet, ganske simpelt ved at sylte sagerne. og der er endelig mange, hvis nationale opgave er den bag scenen at opmuntré dem, der er fremme i rampelyset. Der sidder hjemme i Danmarks tusinder af kvinder, mødre og søstre, der glæder sig over, hvad deres mænd, sønner og brødre har udrettet, og som, når de personligt er ramt, bærer deres sorg med værdighed.

Det er også vor pligt at holde den store verden underrettet om, hvad vi foretager os. Derfor er det naturligt, at vi har søgt forbindelse med Sovjetunionen, den eneste af stormagterne, som vi nu i snart tre år ikke har kunnet forhandle med hjemmefra. Frihedsrådet har vist mig den ære at bede mig rejse til Rusland som repræsentant for det kæmpende Danmark i videste forstand, for de aktivt kæmpende, for den passive modstand, for alle dem, der holder humøret oppe. Dēt kæmpende Danmark er den allerstørste del af den danske befolkning. Det har været let for mig at sige ja, for hovedsagen er, at Danmark overhovedet bliver repræsenteret. Det er ingen hemmelighed, at vi hjemme i Danmark har forskellige meninger om Sovjetunionen, men om én ting har vi kun én mening: Uden Sovjets indsats i denne krig ville en genoprettelse af vor frihed eller alle menneskelige beregninger nu i 1944 kun have været et håb i en usikker fremtid. Nu er det vished, kun et spørgsmål om tid – om kort tid!

□

Døssingfondens vedtægter

Thomas Døssing blev født i Hinge, Viborg amt d. 6. juni 1882. Biblioteksdirektør fra 1920 frem til 1943, hvor han blev suspenderet fra embedet p.g.a. et åbenlyst modsætningsforhold til den tyske værnemagt og den danske samarbejds politik. Repræsentant for »Det kæmpende Danmark« i Sovjetunionen fra juli 1944 til befrielsen. Herefter ordinær kgl. gesandt i Moskva frem til sin død d. 18. april 1947.

Bibliotekarforbundets Døssingfond og -pris er opkaldt efter Thomas Døssing

---

§ 1

Stk. 1. Fondens navn er Døssing-fonden.

Stk. 2. Fonden skal ikke betragtes som en selvstændig juridisk person, idet fonden indgår som en integreret del af Bibliotekarforbundet med den særlige status i forbundet, der er en følge af nærværende vedtægter.

§ 2

Fonden har til formål at udbetale legater til enkeltpersoner og/eller grupper, som har ydet en påskønnelsesværdig indsats indenfor det kultur- eller bibliotekspolitiske område.

§ 3

Stk. 1. Fonden administreres af Bibliotekarforbundets hovedbestyrelse.

Stk. 2. Bibliotekarforbundets hovedbestyrelse kan nedsætte et udvalg med 3 medlemmer med den opgave at indstille kandidater til prisen. Udvalgets medlemmer vælges blandt de af Bibliotekarforbundets medlemmer, der ikke er medlem af hovedbestyrelsen. Bibliotekarforbundets medlemmer kan overfor hovedbestyrelsen eller udvalget bringe kandidater i forslag.

§ 4

Det af hovedbestyrelsen nedsatte udvalg aflægger beretning på Bibliotekarforbundets ordinære generalforsamling. Såfremt et sådant udvalg ikke er nedsat, aflægges beretning af hovedbestyrelsen.

§ 5

Stk. 1. Indbetalinger til fonden sker gennem bidrag fra Bibliotekarforbundet.

Stk. 2. Generalforsamlingen fastsætter årligt bidragets størrelse.

Stk. 3. Fonden kan i øvrigt modtage frivillige bidrag fra anden side.

§ 6

Stk. 1. Døssing-prisen uddeles årligt i forbindelse med Bibliotekarforbundets ordinære generalforsamling.

Stk. 2. Finder hovedbestyrelsen ikke at der er egnede kandidater til prisen, kan uddeling undlades.

Stk. 3. Den samlede årlige pris udgør indtil kr. 10.000,00.

Stk. 4. Hvert femte år, første gang 1988, reguleres størrelsen af prisen. Beslutningen om regulering træffes af generalforsamlingen efter forslag fra hovedbestyrelsen.

Stk. 5. Personer eller grupper, der har modtaget prisen, kan ikke påny modtage prisen, før der er forløbet mere end 5 år fra prisens modtagelse.

§ 7

Fondens midler, som skal holdes adskilt fra Bibliotekarforbundets øvrige formue, skal anbringes til størst mulig forrentning og fortrinsvis i let realisable værdipapirer.

§ 8

Stk. 1. Der udarbejdes selvstændigt regnskab for fonden, idet kapitalkontoen indgår i Bibliotekarforbundets regnskab.

Stk. 2. Fondens regnskabsår er kalenderåret.

Stk. 3. Regnskabet forelægges Bibliotekarforbundets ordinære generalforsamling til godkendelse.

Stk. 4. Fondens regnskab revideres af Bibliotekarforbundets til enhver tid værende revisor.

§ 9

Ændring af fondens vedtægter kan ske efter de regler, som til enhver tid er gældende for vedtagelse af ændringer af Bibliotekarforbundets vedtægter.

§ 10

Stk. 1. Fondens ophævelse kan ske efter de regler, som til enhver tid er gældende for beslutninger om Bibliotekarforbundets opløsning.

Stk. 2. I tilfælde af fondens ophævelse overgår fondens midler til Bibliotekarforbundets øvrige virksomhed. □

BF og Thomas Døssing

□ Allerede i 1955 stillede Københavns legendariske stadsbibliotekar Carl Thomsen forslag om, at der inden for dansk biblioteksvæsen oprettedes en Døssingfond. Det skete i et brev til Danmarks Biblioteksforenings formand, amtmand Rudolf Lassen. »Alle, der er gamle nok til at have kunnet følge udviklingen en del af de 30 år Thomas Døssing kom til at arbejde for folkebibliotekerne i Danmark, vil formodentlig være enig i, at det var en stor lykke for bibliotekssagen at en personlighed af Thomas Døssings format kom til at sætte sit præg på denne sags udvikling«, skriver Carl Thomsen i sin motivering for forslaget. Han forestillede sig, at der af fondens midler uddeltes en årlig pris til et bibliotek eller en bibliotekar, der i året forud havde gjort en bemærkelsesværdig indsats, som skønnedes at kunne bidrage til udviklingen af dansk biblioteksarbejde, organisatorisk, teknisk eller pædagogisk. »Jeg tror det ville være i Thomas Døssings ånd, om en sådan pris ikke blev forbeholdt repræsentanter for folkebibliotekerne«, understregede han samtidig. »Jeg ville i hvert fald finde det rimeligt, om alle kategorier af biblioteker og bibliotekarer havde samme mulighed for at blive hædret med Døssingprisen.«

Og Carl Thomsen slutter: »Skal der nogen sinde fra bibliotekernes side gøres noget for at hædre Thomas Døssings navn, er det nu på høje tid. Om nogle år vil mange af dem, der føler taknemmelighed overfor Døssing og hans indsats, være ude af virksomhed, og det vil formodentlig da være for sent at rejse ham dette minde, han efter manges opfattelse har fortjent, og som Danmarks biblioteker skylder ham.«

Det blev ikke til noget med en Døssingfond denne gang. Amtmand Lassen og biblioteksforeningens øvrige hovedbestyrelse »fandt, at foruden Thomas Døssings højt ansete navn også andre navne, f.eks. H.O. Langes, måtte kunne komme i betragtning«, og hovedbestyrelsen foretrak derfor at kalde fonden »Danmarks Biblioteksforenings jubilæumsfond«.

Der skulle gå næsten en menneskealder før forslaget om oprettelse af en Døssingfond blev bragt på bane igen. Nu vandt forslaget imidlertid øjeblikkelig genklang i Bibliotekarforbundets hovedbe-

styrelse, og i juni 1983 blev det besluttet at oprette en Døssingfond i forbindelse med forbundets 60-årsjubilæum. Den første prisuddeling finder sted på forbundets årsmøde, november 1983.

Døssingprisen skal uddeles til personer eller grupper, som tager tråden op efter Thomas Døssing og som på det kultur- eller bibliotekspolitiske område har ydet en påskønnelsesværdig indsats i hans ånd.

Bibliotekarforbundet har dermed gjort Carl Thomsens profeti til skamme. Det er ikke for sent. Tværtimod virker Thomas Døssings skæbne og hans banebrydende indsats både som kulturpolitiker og biblioteksmand og som modstandsmand stadigvæk inspirerende, nærværende og vedkommende, og hans kompromisløse kamp mod åndsformørkelse, ensretning og bagstræv er det fortsat nødvendigt at følge op. Det skulle denne pamflet gerne anskueliggøre.

PER NYENG

Fra et besøg i Stockholm i begyndelsen af 1945.

Det kompromisløse frisind

Betydeligt farligere end de direkte angreb på åndsfriheden er den frygt, der synes at have grebet en mængde i øvrigt normale medborgere. Frygten for at virke udæskende, frygten for at vække forargelse ved sine meninger, frygten for, at ens medmennesker ikke er voksne nok til at tåle menneskefrihed. Man har tit en uhyggelig følelse af, at alle mennesker pludselig er blevet gamle, parate til at dø af skræk.

Det er engang sagt, at vi alle med eller mod vor vilje gør de store kulturbevægelser med, og at vi også til en vis grad må blive revet med af den reaktionens bølge, der nu går over verden. Herimod blev sagt de kloge og sande ord, som har historiens vidnesbyrd for sig, at der ganske vist gives bølgedale og bølgetoppe, men at der ingen steder står skrevet, at ethvert menneske til enhver tid og på ethvert sted skal gøre enhver bevægelse med.

Th. Døssing

»Det kompromisløse frisind. Et skrift om Thomas Døssing« er udgivet af Bibliotek 70, november 1983. Pris kr. 20,- inkl. moms.

Omslag: Walter Rayher. Tryk: teknisk forlag a-s. ISBN 87-88076-04-0. ISSN 0006-1824.

Pamfletten kan bestilles hos Bibliotek 70, Jagtvej 111, 2200 København N. Tel. 01/85 27 68.